SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 31

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel 28-490

BEOGRAD, UTORAK 1 AUGUST 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

JUGOSLAVIJA U BORBI ZA MIR

Dr Fric LIB

Poznati švicarski kulturni radnik, profesor univerziteta u Bazelu, pretsjednik švicarskog društva za kulturnu saradnju sa Sovjetskim Savezom i jedan od istaknutih boraca Švicarske protiv fašizma Dr. Fric Lib proveo je dvije nedelje u Jugoslaviji, te je pri odlasku iz Beograda dao za »Književne novine« prilog o svojim utiscima o borbi Jugoslavije za mir.

Veoma sam se radosno odazvao prijateljskom pozivu da posjetim Jugoslaviju, i to naročito s razloga što sam već odavno osjećao žarku želju da vidim kako se ovdje sprovodi socijalistička izgradnja i da se lično osvjedočim, da su sve neprijateljske tvrdnje o tome, da Jugoslavija nije više socijalistička zemlja, naprosto glupe izmišljotine. Moj put otpočeo je zapravo u lijepom Zagrebu i vodio me preko Splita, a odatle brodom u Dubrovnik — taj pravi biser Jadrana.

Pri prolazu kroz Korčulu imao sam priliku da se osvjedočim, da su se američke trupe — koje su prema kominformovskoj propagandi zaposjele taj otok — pretvorile u vesele ljude, žene i djecu, i to čisto jugoslovenskog tipa, koja se tamo kupaju i provode zaslužene dane odmora — što se moglo dogoditi jedino putem čarolija ponovno uskrsle Kirke iz Homerovog doba — ili je, vjerovatno, neka druga vještica potpuno zavrtjela mozgovima kominformovaca. Ova posljednja verzija mogla bi da nam objasni pojavu insceniranih procesa (u Pešti i Sofiji) po tim istim kominformovcima, već nadaleko poznatim po svojim lažljivim, prepredenim i odvratnim metodama.

Bilo mi je zaista nemoguće da u toku mog puta niz dalmatinsku obalu sve do Budve i po čitavom Kotorskom Zaljevu primjetim ili otkrijem ma i samo sjenku nekakvog američkog »okupatora«. Osim ako to nije bio neki američki profesor slavistike ili predsjednik američkog Crvenog krsta, koje sam jedine u Dubrovniku i na divnom otoku Lokrumu, prilikom posjete jednoj vedroj koloniji slovenačke djece, zatekao na radu?.

Ove konstatacije »na licu mjesta« treba samo da podvuku i da na vidjelo iznesu smiješnu, glupu, ali paklenski perfidnu rabotu, kojom kominformovska štampa i radio već mjesecima i godinama obmanjuju i drže pod živčanim pritiskom čitav svijet, šireći i neprestance proturajući masne laži o navodnoj jugoslovenskoj izdaji socijalizma, o vraćanju Jugoslavije na kapitalistički sistem i, u vezi s time, o prelasku Jugoslavije u antisovjetski ratni front.

Upravo zbog svih tih okolnosti bio sam srećan da se lično osvjedočim s kolikom se ozbiljnošću i s kolikim dostojanstvom jugoslovenski narod, njegova vlada i Komunistička partija Jugoslavije, ma da stalno bombardovani tisućama kleveta, trude da uspostave istinski front mira, koji se zapravo sastoji isključivo u tome, da težnju za mirom ne stave u službu neke (bilo koje!) imperijalističke spoljne politike, već nasuprot, da tu težnju za mirom usko povežu sa principima održanja nezavisnosti naroda, smatrajući mir ugroženim gdjegod se pojavi opasnost po nezavisnost i slobodu bilo kojeg malog naroda, svejedno da li pomoću atomske bombe ili bez nje. Stoga je s punim pravom drug Milovan Đilas na Kongresu za odbranu mira, održanom nedavno ovdje u nepokorenom Beogradu, naglasio da se pravo ugrožavanja mira zapravo sastoji u koncentraciji međusobno neprijateljskih velikih sila, čije imperijalističke tendencije su očigledne i koje već kao takve ,tj. same po sebi ugrožavaju slobodu i nezavisnost malih naroda, a upravo time i svjetski mir.

Gdjegod sam se u Jugoslaviji kretao, a naročito u Beogradu, gdje se u ovom času nalazim, mogao sam u svim slojevima pučanstva stalno konstatirati čvrstu volju za održanjem svjetskoga mira i to naročito na osnovima i na temeljima vlastite državne slobode i nezavisnosti, kao i na bazi sopstvene slobodne suradnje naroda i republika, koje sačinjavaju jugoslovensku državu. Za mene kao Švicarca neobično je zanimljivo i ohrabrujuće što mogu ustanoviti kako je u toj zemlji uspjelo maršalu Titu da tako teške — i kroz čitavu prošlost, a naročito posljednju, — tako zamršene probleme na upravo čudesan način i jednim zamahom riješi. Na koji način? Kako? Jer je Maršal imao smjelosti, da naročite osobine svakog pojedinog naroda FNRJ ozbiljno shvati i da ih uvaži. To, što je u Švicarskoj već u toku kasnog srednjeg vijeka počelo da se organski razvija u zajedničkoj borbi za nezavisnost gradova i pokrajina, koje govore njemačkim ili francuskim jezikom, Tito je ovdje pod sasvim drugačijim okolnostima, i pod mnogo težim i zamršenijim uslovima takoreći jednim potezom okončao — naime unutarnju ravnotežu i međusobno razumijevanje jugoslovenskih naroda i pokrajina, a što — pored ostalog — može da služi kao uzor u borbi za trajan mir među narodima uopšte.

Takom sam se, dakle, na vlastite oči mogao osvjedočiti, da Jugoslavija, kao istinski socijalistička, istinski slobodna i nezavisna država, upravo stoga jer je sazdana na zdravim federalističkim temeljima, ima jednu na-

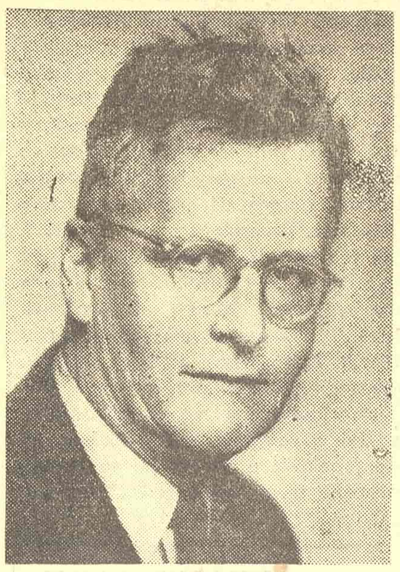

Dr Fric Lib

ročitu misiju među narodima Evrope i da baš jugoslovenski apel za mir zavjetuje da bude svuda podrobno saslušan, svuda gdje narodi žude za pravim i trajnim mirom, dok nasuprot, upravo tamo, gdje se najbučnije tjera »mirovna propaganda« ta rabota služi sasvim drugoj svrsi, nego li uspostavi pravog istinskog mira.

Nije li strahovito žalosno da je ovdje u Jugoslaviji socijalistička izgradnja, prihvaćena s nečuvenim stvaralačkim elanom u čitavom narodu, najteže ometana i otežavana bojkotom susjeda, podložnih žestokoj kominformovskoj diktaturi? A zar nisu upravo ta zlobna i pakosna ometanja mirne socijalističke izgradnje jedne zemlje samo po sebi postojano ugrožavanje mira i da li se, već samim tim sve mirovne fraze jednog Ilje Erenburga ne razgolićuju kao izmišljotine i drske laži? Mogu li se mala djeca*) i drugim sredstvima uništiti, a ne samo atomskom bombom, druže Ilja Erenburg! Ja sam danas, nakon svega što sam vidio i doživio, dvostruko radostan što zajedno s profesorom Karlom Barthom nisam udovoljio istom Ilji Erenburgu, kad nas je pred nekoliko nedjelja, prilikom svoje posjete Bazelu, htio pridobiti za potpis štokholmske »mirovne rezolucije«. I u Jugoslaviji postoje mala djeca, u Jugoslaviji koju vi poznajete i o kojoj ste tako oduševljeno pisali — Ilja Erenburg! I upravo ta djeca, zajedno s njihovim očevima i majkama treba sada da budu isključena iz »vašega« mira, da budu odbačena, osim u slučaju ako se odreknu onog jedinog što jedan narod uzdiže do pravog naroda. — ako se odreknu svoje krvlju stečene slobode i nezavisnosti!.

Ne može se mir vještački izdvojiti od istinske stvarnosti i života, kako to praktikuju informbiroovci, koji su Lenjinovu baštinu upravo time najteže izdali, što su izgubili svaki smisao za istinu, pa prema tome takođe i za istinsku stvarnost.

Na mene je najsnažniji utisak ostavilo baš to, što sam vlastitim očima vidio s kolikim ogromnim naporima i žrtvama ovdje jedan narod, jedinstveno udružen suraduje ne samo na izgradnji socijalizma, nego i u nepokolebljivom otporu protivu svih klevetnika, a u jednakoj mjeri sam impresioniran činjenicom, da čitav narod ne samo što požrtvovano radi, već se i zaslužno odmara — osobito u divnim odmarališima i kupalištima Dalmacije, tamo gdje se prije rata mogla vidjeti samo dokona buržoazija gdje traći svoje dobitke na račun radnoga naroda. Tamo se danas vidi samo radni narod, isključivo narod, koji se brine oko svoga zdravlja i koji se svome zdravlju raduje. I to pripada pravoj socijalističkoj demokraciji, isto kao što se svuda primjećuje organska ljubav i briga za omladinu.

Omladina Jugoslavije nije uzalud krvarila u Narodnooslobodilačkoj borbi i u partizanskim redovima: ona je sebi izborila novu, socijalističku slobodu u novoj, socijalističkoj domovini. Te će tekovine omladina Jugoslavije sačuvati uprkos svih laži i kleveta ako ostane vjerna samoj sebi. A ona će to ostati! S tim osvjedočenjem ja napuštam ovu prekrasnu zemlju i ovaj izvanredni narod.

---

* Erenburg se u Švicarskoj najviše poziva na opasnost za malu djecu od atomske bombe, kupeći bez uspjeha potpise za štokholmski apel mira.

TRAGOM FAŠISTIČKIH ZLOČINA

Jože PAHOR

Rab, jedno od hiljadu ostrva na našem Jadranu.

Grad leži malaksao u podnevnoj sumaglici. 40° C. Po uskim ulicama ima još nešto senke, a i kroz nju se valja vrući talas. Iznad grada je krasan Lenjinov park. Kroz njega idem, a ipak sam prebrzo na pustom, žarkom drumu. Suve njive su pored njega, sažeženo žito koje čeka srp. Kišu neće dočekati, ta baš su u toku onih stopedeset dana za kojih, kažu, da otok Rab ne dobija rosu iz oblaka, makar svuda oko njega lila kiša.

Sam sam na drumu, nigde čoveka, samo nevidljivi zrikavci ponavljaju sa svih strana svoj neumorni »žgi, žgi, žgi«, što jače pripekne sunce. Za potiljkom osećam žeravicu, peče me po golim rukama.

Već dugo idem i ne znam da li sam izabrao pravi put. Moja sumnja raste dok se naposletku ne odmakne breg. Drum zavija oko njega, otvori se vidik na more. Razveselim se. Eufemijski zaliv je preda mnom, bujni vinogradi po padinama mi dokazuju to, gajevi masline i manastirske zgrade od rezanog kamena.

Dvoje mladih ljudi se ocrtavaju u daljini prema zalivu. Mladić je samo u kupaćim gaćicama, bos, sav opaljen suncem, devojka nosi laku, dugu haljinu. Kuda po toj vrućini? Da li su se uputili kuda i ja? Od tog trenutka su preda mnom, oživljavaju užareni, prašni drum, koji mi se već čini beskonačnim u podnevnom ognju, bez senke i vode. Usamljen pospešim korak, a dvoje mladih je daleko, ne stižem ih. Celo vreme su mi pred očima a zbog tog njihovog trajnog hoda po sunčanoj žezi, osećam da zrači iz njih nepoznata snaga.

Drum je prazan, napušten i sve mi se čini da je nekad bila tuda samo uska putanja. Nisu li je možda rašrili oni koji su njome išli u svoju smrt? Tamo negde na kraju je groblje, tamo smo nakanili danas sve troje, oba mlada čoveka preda mnom i ja. Tuda je koračao Igo Gruden, koji je zapisao u pesmi »Umirući«:

Ko pal je mrak na domovino,
po vseh vaseh so jih lovili
in sem gonili kot živimo:
ker so svoj rodni dom ljubili,
umirat so na Rab prišli.

U leto godine 1942 moralo je petnaest hiljada naših nesrećnih ljudi tim putem: muškarci i žene, starci i deca, bez dovoljno odeće, bez sredstava, onako kako ih je fašistička soldateska oterala iz njihovih domova, iz opljačkanih i popaljenih sela. Mnogi su bili na smrt izmučeni, ta prošli su već kroz Gonar, Visko i druge zloglasne koncentracione logore u Italiji. Našli su tu samo ograde od bodljikave žice i izgrađena stražarska mesta. Fašisti su odvojili očeve od porodica i s bičevima nagnali žrtve pod šatore. Glađu i pretnjama smrću držali su ih u svojim krvavim rukama. Od prvih dana bio je Igo Gruden žrtva nasilnika, »V poldnevu« priča o njihovim nedelima:

Čabranci so privezani na kole,
obrita glava jim počasi klone
na rjave prsi, izsušene, gole,
zavest v prepade jim obupa tone.

Oružana fašistička rulja koja je tu mučila nesrećne žrtve bila je do srži korumpirana; divljala je i trgovala s namirnicama koje su bile određene za internirane. Reč hleb dobila je za izmučene, ispijene ljude strašno značenje, značenje života ili smrti. Cinizam mučitelja načinio je od nje psovku »cruchi« (»kruki« su bili za njih te bedne, sažaljenja vredne mase, ta prezrena, do krajnosti potlačena raja). Da mera trpljenja bude potpuna, s vremena na vreme još bi napaćenim, bolnim ljudima u najstrašnijoj letnjoj vrućini zatvarali na dan ili dva vodovod, koji i inače nikad nije imao potrebnu količinu vode. Fašizam je triumfovao u svome besu. Još pre nego se leto približilo kraju, strahote su narasle do vrhunca. Pesnik se zgrozio nad sudbinom ljudi u prognanstvu:

Sledovi udarcev, gnojnih tvorov
teles zmaličene oblike:
do pasu nagi krog šatorov
tot žalostne, pošastne slike
na soncu ždijo brez moči.

Niccolo Machiavelli savetuje u svojoj knjizi «Il Principe»: «Le iniurie si debbono fare tutte insieme, accio' che assaporendosi meno, offendono meno» (Nepravde treba da se vrše sve zajedno da bi, zato što se manje osećaju manje vređale). U svojim je zemljacima našao sjajne učenike; premašili su ga. Oni ne samo da preteruju sa nepravdama, oni idu i preko toga: oni istrebljuju narod da uopšte ne oseća nepravdu

Došla je još strašnija jesen. Posle strahovite oluje 29 septembra 1942, kada je logor bio poplavljen, životne okolnosti su postale kritične; uz glad se pridružila nova nevolja, pritisnula je zima. Četiri petine interniraca nije imalo odeće, bili su napola goli i bosi. Nastupila je dizenterija i trbušni katar — pored potpune iscrpenosti od gladi — početkom novembra logor je bio pun ljudskih senki. Pozelenjeli, podbuli ljudi vukli su se između bodljikavih žica, pod šatorima su ležali kosturi, puni rana, gnoja, razjedeni od vašiju. Ecce homo! Došlo je veliko umiranje, fašisti su pripravili žetvu smrti; po dvadeset ljudi je padalo u agoniju iz dana u dan u rabskom logoru smrti.

Prolazim između razvalina koje se šire uz drum gore prema brežuljcima i dole peščanom sprudu. Nosači mrtvaca ustaju preda mnom, živi kosturi koji nose mrtva trupla tamo dole nekud prema Kamporskom zalivu. Spotiču se pod bremenom na uništenom putu. U drvenim, za nevolju skrpljenim sanducima doživljavaju prognani ljudi poslednje poniženje. Mrtvo truplo ga ne oseća više, ne boli ga ako posrne s ramena iznemoglog nosača na tvrdu zemlju. Mrtvaci su na poslednjem putu, koji ih spasava, i dobro im je.

Samo povorke nosača mrtvaca su beskonačne, prizori potresni. Dante ih u svome »Paklu« nije naslikao, njegovi zemljaci su ih sačuvali XX veku, našoj nesrećnoj zemlji u času fašističke okupacije.

* * *

Prošao sam razvaline, za mnom su goli zidovi. To je sve što je ostalo od strašnog logora što ga je bio postavio fašizam na Rabu za sramnu uspomenu još i za kasnije naraštaje. Ono što je učinio tu jedna je sitna karika u beskonačnom lancu zločina nezajažljivog talijanskog imperijalizma na jugoslovenskoj, na našoj zemlji.

A gde su grobovi?

Oboje mladih ljudi napred zaustavilo se na raskršću. Tamo raste sitno, sušičavo drvo; devojče je diglo ruke i uhvatilo se za grane. Možda ju je put umorio? Oboje se obziru naokolo — gde su grobovi?

Plavokosa devojka izlazi iz kuće na brdu — lepi su ljudi na tom ostrvu — rukom nam pokazuje prema polju. Širok prostor je tamo, a posred njega mrk, grub drveni krst, dosta visok. Stoji još iz mračnih dana naše rabske tragedije. Našli su se tada krst, znamenje smrti i liktorski svežanj, znak nasilja nad narodom. «La Conciliazione«, sporazum između oba, dao je fašizmu mogućnosti da ode u Abisiniju u ime hrišćanske kulture, zatim u Španiju i konačno, krvav i opterećen zločinima ,stupio je na naše tlo...

Ćutke idemo na groblje, preda mnom devojče u dugoj, lakoj haljini. Tek sada opažam da teško korača. Ima nogu osakaćenu, a uprkos tome je došla da pohodi mrtve, koje ne možemo da zaboravimo. Ne prođe dan a da ne dođe neko na tu žalosnu njivu, posejanu nebrojenim drvenim krstovima, koji se privijaju uz crvenkastu zemlju. Crni su, a na njima su imena i brojke. Pod njima su masovni grobovi. Krstovi i natpisi su samo nepouzdani svedoci, ta nikada neće biti moguće ustanoviti sigurno ko je i gde zakopan od onih koje je fašizam osudio na smrt na Rabu.

Samo ponekad taj natpis odgrne zavesu tragedije. Gledaj, grob deteta! Možda se rodilo u logoru i tu ostalo za uvek, možda je s njim zajedno pokopana i njegova mati. Na drugom mestu vidim: rođen g. 1925. Sedamnaestogodišnje momče je ostalo da leži tu i nije se vratilo u svoje rodno selo. Šta si skrivilo, nesrećno momče, da te je fašizam ubio? Tamo počiva čovek s Orlega. Godine lete, tvoji kod kuće te nisu zaboravili ,njihove misli te pohode u tihim časovima. Još će dugo dolaziti k tebi na to kamenito polje, k tebi i k tolikim drugima.

Četiri hiljade šest stotina žrtava i još više leži na njivama nad Kamporskim zalivom.

* * *

Istoriski su događaji oslobodilačkog rata išli putem gvozdene logike ljudskog razvitka. Pri kapitulaciji Italije, 8 septembra 1943, pao je u ruke partizanskih odreda jedan od najvećih krivaca groznih nedela na Rabu, fašistički pukovnik Cuiulli. Kao ratnog zločinca su ga odveli u Crikvenicu, gde si je sudio sam. Prerezao si je žile.

Prevezli su ga natrag na Rab i zakopali pred vratima groblja, koje je on bio izabrao za hiljade nesrećnih ljudi. Pored njega je grob nekog špijuna, desne ruke Cuiullijeve, koji nije pobegao kazni za svoje izdajstvo.

Pri ulazu u groblje je drvena zgrada, u kojoj čuvar drži nešto svoga alata. Sva četiri zida su od vrha do dna ispisana imenima onih koji su posetili žrtve u udaljenom, usamljenom kraju. Sa svih strana dolaze. Koga dovede put na Rab, na ostrvo strašnih uspomena, pohodi grobove i tiho se poklonj mrtvima. Tu je sveto mesto i ko stupi na njega, prožet je svetlošću. Tu je granica dvaju svetova. Zgroziš se pri pomisli da još ima ljudi koji neće da znaju za bezgranična zločinstva fašizma. Preuzeli su njegovo nasledstvo i spremni su da zagaze u reku sveže ljudske krvi čim bi došao — po njihovoj oceni — pogodan trenutak. Vrebaju, kao što je vrebao fašizam, krvi željna zver.

Prevariće se u računu.

Ututanj plotuni

Josip BARKOVIĆ

Stegla zima, ona oštra, snježna, četrdesetiprve. U cijeloj Lici Talijani se jedva probijaju zavijenim putovima. Jaki njihov garnizon u Korenici opasan je obručom partizanskih snaga. Tu partizani raspolažu zarobljenim topom i gađaju Korenicu onako izbliza, bez nišanskih sprava — kroz cijev topa. Svaki čas očekujemo vijest: uhvaćen je lički palikuća »kolonelo« Angelini...

Spušta se duga zimska noć. Ciča prite že i još malo, pa će utinuti i poslednji lavež po selima. Na prozorima se hvataju ledene šare, debele pola prsta. Loži se, a šare od topline debljaju još više. Tih dana — pričaju — smrzava se na položajima puščana mast i ulje; zatvarači i obarači više ne slušaju...

Sjedim kraj radio-aparata i potiho, da ne čuju straže što se vrzmaju oko kuće, hvatam glasove iz etera. Strah za Moskvu u grlo se popeo. Tu je točka rata! Ako tu Nijemcu pođe za rukom, što će onda biti?..

Napinjem uho da uhvatim šaputanje speakera. U sobi je tiho. Čujem kako mi u ušima, kao u morskoj školjci, prede nešto fino, nedohvatno: tišina i vrijeme. Peć se ugasila, sijalica neljubazno svijetli u sve hladnijem zraku.

Odjednom reski tutanj zadrmara kućom. Stvari zaplesaše, zazveči čaša. Iza prvog groma tresnu drugi, treći...

— Topovi, bogami! pomislih.

Pa da: talijanske baterije pucaju u Škare, partizansko selo koje im još od ljetos prkosi tu pred samim nosom. Dolje, kojih dvjesta metara od kuće, postavljena je baterija od četiri poljska topa. Gore na »Fortici«, brežuljku više kuće, još dva. I sad se smjenjuju: grmnu ona četiri, kuća se potrese iz temelja, resko prasnu ona dva ozgo, bi reć — šikteće granate odnesoše krov nad glavom.

Sletio iz sobice stric, majka od straha ne može smoći riječ. Od jeze u srcu stresla nas groznica. Drhtavim rukama majka loži pećicu, a ova zaškripi pri svakom plotunu.

— Sve će ih pobiti, — ponavlja ona i glas joj je kao u žena koje se opraštaju od mrtvih.

Ništa se ne razumijem u artiljeriju. Čini mi se, da će selo, udaljeno odavde pet-šest kilometara zračne linije, stradati noćas do temelja! U selu je bataljon »Božidar Adžija«, izginut će borci! To sada izgleda da već ruše kuću po kuću...

Paljba ne prestaje. U jednakim razmacima gruvaju ona četiri ,pa za njima ona dva gore.

Otkravio sam se od prvog zaprepaštenja. Otvaram malo prozor. Eksplozije rasvjetljavaju kuću jarko crvenom svjetlošću; sukne vatra, kugle zašište kao preplašeno jato divljih gusaka. U mirnoj ledenoj noći, vedroj i providnoj, teški udarci granata potresaju zemljom. Silna jeka potmulo grmi i dugo se ori od okolnih brda.

— Zaista, nitko živ ne će ostati...

Jedanaest sati je prošlo a paljba ne prestaje...

Čuo sam: Talijani su dobri topnici, jedva im ima premca. I još na toliku blizinu!

U pećici praska oganj i soba kao da je malo oživjela. Misli se natiskaju sve jedna crnja od druge: kud će narod izbjeći na ovu ciču zimu? Snijeg do vrata! Kuda će?..

Drugi sat prolazi još sporije. A ovi, kao da su odlučili na svakog čovjeka u selu po jednu granatu — i ne prestaju. Već se bliži i ponoć...

* * *

Da su talijanski topovi upereni na njihovo selo, znala su to u Škarama i djeca. Ali od prošlih ljetnih dana, otkako je selo iskopalo svojih deset zakopanih pušaka, preobrazio se i duh stanovnika. I sad vjeruju komunistima: — Već će oni doskočiti svemu zlu! Nekad mudro i promišljeno, a nekad golim prkosom!

— Pobit će nas topovima, sinko! — sumnjičavo bi na taj prkos primjećivale žene.

— Ej, drugarice, gdje bi mi bili da svaka pogađa? — odgovarali su borci ubjedljivo.

Većina sela već je spavala. Tek u nekoliko kuća u sredini sela, oko štaba bataljona ,okupila se omladina na sastancima. Negdje se proučavaju prvi štampani materijali, a na drugom mjestu su sastanci prvih skojevskih grupa. Pri trećoj, četvrtoj svijeći pletu se partizanima maje, čarape, rukavice. Pjeva se tu i podvriskuje kao u dobre godine.

U smijeh, pjesmu ili prvi san, iznenada grunuše gromovi. Misao još ne shvati što je to, a selom zaoriše drugi...

Uskomešale se žene, zabugarile starice. Sanjiva djeca udarila u vrisku.

U prvi tren omladina zaćuta. Stegnuše se vilice pred tom nepoznatom opasnošću, blijedilo se osu po dotad ozarenim licima.

Bataljon je pod jakom topovskom vatrom već nekoliko puta rušio u Kapeli željezničku prugu. A i dosta omladinaca pomagalo je pri tom poslu. Zato se borci brzo snađoše. Pomagali su ukućanima da se spreme i da bez panike silaze u podrume. Zamatali su djecu, tješili žene, smijali se zaprepaštenim starcima.

Prva gvalja straha i iznenađenja otisnu se niz grlo i u središtu sela, omladina izmiješana s partizanima, zapjeva iza svega glasa. Od kuće do kuće borci su prihvaćali pjesmu shvaćajući, da će tako najbolje ohrabriti žene i djecu pri ovom prvom vatrenom krštenju. I sad, u dugom lancu tog raštrkanog sela pod planinom, i tamo gdje su bila bar dvojica, pa makar i bez trunka sluha, zapjevaše partizani što ih je grlo nosilo.

A iza svake granate, sve više potiskujući strah i nelagodnost od šištanja više glava, čuli su se sve prkosniji povici:

— Raspali, nagari!..

— Makaronaši!..

Studen je sve jače stezala. Od pjesme, u prvi čas, posta toplije, ali studen je polako radila svoj posao: šuljala se do kostiju. Opet u centru sela, u najprostranijem podrumu, pade komanda: U kolo!

I zaigra jedno, pa drugo, treće... Tamo, gdje borci ne nađoše omladinki, zgrabiše do skora zaplakane žene i povukoše ih u kolo. Žene se kroz plač branile, ali ne odoliše navaljivanjima i uskoro im u očima neisplakane suze zasjaše neviđenim prkosom.

* * *

Sutradan ujutro cijelo se selo razmililo izvan kuća.

— Što je i kako je? — sretaju se ljudi široko otvorenih očiju. — Koliko je mrtvih?

— Niko

Ali ljudi ne vjeruju, pa trčkaraju uzduž sela — ta gdje to može biti? Sakrivaju partizani mrtve, da se narod ne uzbuni! I drž' ovamo i onamo, i bome se uvjeriše. Samo greda pritisla hromoga Vasu, tamo kod popova stana. Srušilo nekoliko staja i rastreslo nekoliko krovova. I ništa više!

— Tolika pucnjava! — čude se ljudi.

— Sve im je ututanj! — prezrivo odmahuje stari Iso. — Šišalo je po meni u Galiciji i Bukovini dvije godine, pa me još evo! Ne ćeš topom narod pobiti...

U štabu bataljona veselje. Stigla noćas zračna pošiljka eksploziva, vele. Upravo se na rušenje pruge potrošio i zadnji gram dinamita. Šta ćeš sada? Opet na prugu golim rukama? A koliko je zgodnije ovako — zavaljati pod šteku bombu — fitilj pa pričekati iza stijene...

Čitavo selo dalo se u potragu za neeksplodiranim granatama. A njih podosta. Kako su Talijani pucali sasvim nisko to poneka kugla kliznula pri padu kroz visok snijeg, hladila se, i na kraju nije eksplodirala.

Kraj pronađene granate, udara se kolac, na njega komad krpe. Miner (stručnjak tek sada) skida im upaljače. Iza njega mladići valjaju te granate na nosiljke i tovare na saonice, pa s njima dalje u šumu.

Starci pažljivo gledaju. Pa nisu ni oni kroz život vesla sisali, i oni su okušali rata na sve strane, ali ovako nešto ni sanjati nisu mogli! Stogod neprijatelj počne — ovi vražji partizani okrenu protiv njega.

— Vide li, Jovane, a? — gleda Savkan u krcate saonice i snebiva se.

— Moj Savkane, — pravi se Jovan hladnokrvan i priteže bolje ćurak oko sebe, — oni nama ututanj ove krmke, a mi ćemo ih natrag — njima pod rep — da bolje niz Kapelu lete...

Smješkaju se starci, žao im staračke krvi. Jer gdje da sjediš sada u zapečku otkako si ljetos ugledao u selu prvu crvenu zvijezdu? Sve te nešto diže i nosi... Skočio bi i đavolu u oči, samo da iskališ ovu snagu, koja se evo začela, pa se iz dana u dan rasplamsala i opsjednut si njome, bože prosti, kao omađijan...

Tako starci; a što da se i kaže za mlađi svijet?.. Diglo to kuku i motiku, pa odlučilo i svijesno i prkosno — udri dušmana do kraja — pa kom obojci, kom opanci...

MALO AGRUMENTACIJE UZ JEDAN ČLANAK

Milan BOGDANOVIĆ

U prošlome broju »Književnih novina« učinio sam konstataciju, u članku »Protiv kritike po svaku cenu«, da danas kod nas piše kritiku skoro svako ko hoće, i onaj koji je dorastao da je piše, i onaj koji se za taj odgovorni posao minoran, i da se zato često kritika kod nas piše i bez dovoljno znanja i poznavanja literarne stvari, bez sigurne idejne orijentacije u njoj, bez sposobnosti da se ona pravilno prosudi, bez autoriteta, proizvoljno, neubedljivo, slabačko u mnogom pogledu, od jezika i stila, do ocene i suda.

Ovoga puta mi je namera da tim svojim konstatacijama pružim malo argumentacije, da ih ilustrujem nekolikim primerima koji će ih potkrepiti.

Da počnemo sa jezikom. Ako kritičar treba da procenjuje jedno književno delo u svima njegovim živim kvalitetima, a on to mora da radi, neizbežno je, uslov je bez koga se kritičarskom poslu ne može ni pristupiti, da vlada zakonima i da je iskustvom snabdeven za svaku od onih živih materija iz kojih književno delo nastaje. Primordijalna od njih je materija jezika. Vrednošću jezika pisac prvo prodire u čitaoca i zadobija ga za sebe. Prema tome, vrednost jezika je ona koja među prvima treba da se uoči i da se proceni kad se delo podvrgava kritici. Ne može se biti kritičar bez sigurnosti u jeziku, bez znanja i osećanja jezika. Sa nesigurnim jezikom u onome što sam piše, kritičar od samog početka gubi autoritet da odredi i fiksira ozbiljan sud. A koliko ih je, među mnogobrojnima koji danas pišu kritiku, koji su u pogledu jezika dovoljno pouzdani do ocene jezik drugoga? Doista ih nema mnogo.

Jezik i stil mnogih naših kritikopisatelja kipte elementarnim jezičkim greškama i stilskim koještarijama. Do mere da se čak greši i u padežima. Kad se pročita ovakva rečenica: »Sve svoje snage je uložila u razbijanju i uništavanju ostataka... itd.« — inteligentan čitalac bi, prvim pokretom, hteo da od sebe oturi taj tekst i da ga dalje ne čita. Gruba greška u jeziku buni i ljuti svakoga ko zna pravu cenu za vrednost jezika. Kod kritičara, gruba jezička greška upravo revoltira. A kad je takvu načini čovek od ozbiljnoga imena premda nije pisac (V. Afrić), i u kritičarskom članku napisanom sa mnogo pretenzija (»O našoj pozorišnoj i filmskoj kritici«), onda je ona, kao simptom koji nije usamljen, doista za osudu. A bezbrojno je takvih simptoma. Da ne govorimo o izobilju grešenja u nekim osnovnim jezičkim zakonima, koje je postalo više ili manje svakodnevna i bezmalo kod svakoga obična pojava. Na prste se mogu izbrojiti pisci a i kritičari koji će imati uvek budnu pažnju da jasno diferenciraju relativno »koji« u četvrtome padežu pred imeničnim pojmom za živo biće i za mrtvu stvar. Bezbrojno puta ćete pročitati da pisac ove ili one kritike napiše »program koga su izveli« ili »stil koga je reditelj primenio...«! A to je greška da ne može biti grublja. Pa dalje, rečenični obrt sa »bez da«, ili čitav niz drugih obrta koji su suprotni duhu našeg jezika, jer su nam došli iz tuđih jezika, odomaćuju se kao greške toliko da ih čak i kritičari previđaju i nekontrolisano primenjuju. Obrt sa »radi se o ovome ili onome«, ili »evo o čemu se radi«, ili, čak, »radilo se tu o pitanju života i smrti«, i tako dalje, potpuno nije naš, tuđ je našem jeziku, koji zna za svoje ekvivalentne: »u pitanju je«, »posredi je to ili to«. Međutim, taj obrt toliko se usvaja da je, valjda, uzaludno već protiv njega se i boriti.

Ali kritičar, koji treba doduše da zna da je tzv. uzus jedan od velikih zakona u jeziku, pozvan je, međutim, da se protiv uzusa koji teži da grešku ozakoni bori do kraja i da mu sam ne podleže, sve dok ovaj u potpunosti ne pobedi. A uzus nije pobedio sve dotle dokle se greška koju on hoće da legalizuje živo oseća kao greška. Ili, recimo kad Stanislav Bajić napiše: »... i ovo poslednje **je uspelo** Miri Pucovoj«, ovaj teški germanizam s pravom nam smeta kad mi, međutim, imamo vrlo slikovit ekvivalent za ovaj isti obrt: »Miri Pucovoj je pošlo za rukom...«, ili, ako hoćete, mnogo prostije, neposrednije i ličnije: »Mira Pucova je uspela...« Ovakve su nemarnosti na oko nevažne, ali u suštini vrlo značajne, jer su nesumnjivi podaci o jezičkoj nebudnosti mnogih pisaca kritika, a možda i o njihovoj jezičkoj nesigurnosti. Kako sme Dušan Matić, pisac od imena i priznanja, da dopusti sebi da mu se ispod pera omakne: »Čak štaviše«, ili, još nesmotrenije: »Ima još jednog elementa sličnosti...«? Ili, da se ovako netačno posluži jednim stranim terminom: da njega, pisca kritike, izvesni obziri čine **imunim** da detaljno kritički procenjuje sve odlike pisaca koje kritikuje! U medicini, ne može biti imun otrov ili bacil koji dejstvuju, već samo pacijent nad kojim se njihovo dejstvo izvršuje. U našem slučaju, ne može biti imun Dušan Matić, koji kritikuje, već bi mogli biti imuni samo kritikovani, Mira Pucova i Oto Bihalji, da kritiku prime! Ako, igde, i ako kod ikoga, u kritici i kod kritičara jezik i stil moraju biti ne samo pouzdani i ispravni, nego i savršeno precizni. Kritika je, u krajnjoj liniji, jedna vrsta merenja literarne stvari, i u tom merenju tegovi su reči i izrazi: ako oni nisu do poslednje granice sigurni i jasni, brižljivo tačni i brižljivo precizni, onda i mera koju treba da označe mora, već i samim tim, biti defektna.

Jezik i stil su nerazdvojni pojmovi. Jezičke kolebljivosti povlače za sobom i stilsku pometenost, i, obratno. Kritičar bez jednoga, nedvosmislenoga stila, bez izraza koji je odmah shvatljiv i koji se urezuje kao konstatacija ili tvrdnja bez dvoumljenja šta se njime htelo reći, obesnažuje svoje sudove i čini ih neubedljivim. Kritičar, uopšte uzev, bez svoga stila, bez sopstvenoga pečata na svome stilu, bez individualne stilske fizionomije ne može se gledati kao pisac, kao stvaralac. Ali mi ovde ne prilazimo problemu stila u kritici sa tačke gledišta stvaralaštva u kritici. Zadržaćemo se samo na pitanjima stilske korektnosti uopšte i pokazati koliko nemarnosti, rekao bih čak i aljkavosti ima, u tom pogledu, u mnogim kritičarskim tekstovima.

Da počnemo sa nekim primerima koji otkrivaju najosnovnije stilske nepouzdanosti, one koje sprečavaju da se smisao onoga što se htelo reći može i odmah i sasvim da shvati. Evo jednog takvog primera: »Gledati na filmu očima kojima se gledaju pozorišne režije potpuno je pogrešno i prema tome nemoguće je doneti **po njoj** i pravilnu analizu«. (V. Afrić). U jednoj rečenici koliko stilskih nejasnoća i kakve zbrke! Pre svega: »Gledati **na filmu**...« Šta gledati? Gledati **film** očima takvim i takvim, dalo bi se razumeti. Gledati **na filmu** to i to takvim i takvim očima, isto tako. Ali, »gledati **na filmu očima** itd.«, ništa ne znači, pa prema tome i ništa ne kazuje čitaocu. Ili: »doneti po njoj pravilnu analizu...« Analiza se ne donosi; donosi se sud, donosi se zaključak na bazi analize, kao jedan rezultat izvesnoga procesa. Ali analiza, koja je proces, može samo da se čini, da se izvršuje. Ona je radnja, a radnja se ne može doneti. I najzad, ova stilska pometnja čini pometnju i u jeziku. To se javlja kod izraza: **»po njoj«**. Pokušajte da po sklopu ove rečenice, i u takvom sklopu, utvrdite logički, ali i jezički opravdano na koga ili na šta se ono »po njoj« odnosi. Nećete uspeti. Pisac je u mislima svakako znao šta je hteo da kaže, ali u stilu to nije pokazao. I vi možete samo pogađati da bi se to, eventualno, moglo odnositi na pojam »filmska režija«. Ali, u stilu jedne kritike ne sme se ništa nagađati, najmanje sasvim nesigurno nagađati.

Uzmimo drugi primer, gde stilska nebrižljivost može čitaoca da odvede pogrešnom zaključku: »Međutim, u idejnom pogledu njenog stvaralaštva i psihološkoj uverljivosti zbivanja ona (tj. Mira Pucova) još nije na visini te tehnike (tj. njene dramske tehnike), **u kojoj ima forsirane težnje za jakim, skoro senzacionalističkim efektima.**« (S. Bajić). Podvučeni kraj rečenice je, svakako, u piščevoj zamisli, jedna izvesna diskvalifikacija za dramsku tehniku kritikovanoga pisca. Ali, vezana ovde neposredno za pozitivnu afirmaciju te tehnike kao superiornu idejnom stavu pisca, ova diskvalifikacija izgleda kao da je, ustvari, objašnjenje onoga što je u toj tehnici pozitivno. I tako bi neoprezan čitalac, koji se ne vraća dva ili tri puta na jednu rečenicu (a dobar stil u kritici to uopšte ne sme da dopusti), mogao doći do ovoga zaključka: idejno i psihološko davanje Mire Pucove nije na visini senzacionalističkih efekata u njenoj dramskoj tehnici. To tačno ova rečenica znači, iako je pisac obratno mislio.

Da uzmemo i treći primer: **»U našim bolnicama pod okupacijom, gde** se humanost lekarskog poziva nalazila pod budnim okom žbira okupatorskih u licu opata ili čak lekarki, i kojima su se s vremena na vreme ilegalci ili borci obraćali za pomoć, bilo je često uzbudljivih slučajeva savesti i dramatične unutrašnje borbe **u njenim** ljudima« (D. Matić). Ja ostavljam na stranu sasvim nejasno pitanje, a ono se kao takvo u ovome tekstu neminovno nameće, kome su se to obraćali za pomoć ilegalci i borci. Bolnicama ili žbirima? Po smislu, svakako bolnicama, ali po tekstu, ne manje svakako, žbirima! Ali postavljam, kao rebus, drugo pitanje: na koga se odnosi ono: **»u njenim ljudima«?** Sem pisca, ne verujem da bi iko od čitalaca to mogao pogoditi!

Neću da insistiram dalje na primerima ove vrste, a bilo bi ih u pregršti ma. Naglasiću samo da pisci kritika, koji treba da odmeravaju tačnost, preciznost i adekvatnost izraza, figura, slika, opisa, tumačenja i prosvetljavanja ljudi i stvari kod drugih pisaca, sami su u tome pogledu mnogo puta savršeno nebrižljivi. Jedan od njih, nerazmišljeno, i ne dirajući atribut nazvaće »savesnim lekarom« čoveka »alkoholičara i izgubljenog, — na međi skepticizma i brutalnog cinizma«! Takav lekar može biti dobar stručnjak, ili ako hoćete, pošten čovek, ali, ovako okvalifikovan samo jedno ne može biti: savestan lekar. Drugi kritičar će reći, da »u pretstavi »Stanoja Glavaša« imamo neprekidan **tok** lirskog **elementa** koji se preliva i plavi itd.«, ne osećajući da element, koji je statičan pojam, ne može da ima svoj tok, a još manje da se preliva i plavi. Treći će se, iako i sam pisac koji ima ambiciju da neguje stil, poslužiti ovako neprikladnom i apstraktnom metaforom, koja je uz to i prilično frazasta: »Ako se čistim i sigurnim rukama nove svesti i savesti ne rasklopi srce epohe itd.« I tako dalje, i tako dalje.

Ne volim pedanteriju i nikako ne bih želeo da se ostane pod utiskom da sam sa pedanterijom ovo sve napisao. Smatram da je nužno ukazati na sve veće nebrižljivosti i neodgovornu lakoću i površnost sa kojima neki pisci i kritičari pristupaju odgovornom i plemenitom književnom poslu koji se zove kritika. Ovoga puta sam se zadržao samo na pitanjima jezika i stila u našoj kritici. U drugom članku osvrnuću se, po istoj liniji zameraka, na neodgovornost sudova i na opšti moralni stav prema piscima i literaturi kod nekih naših pisaca kritika.

Šekspirov festival u Stratfordu

PROBLEMI SAVREMENOG PRIKAZIVANJA ŠEKSPIRA

Hugo KLAJN

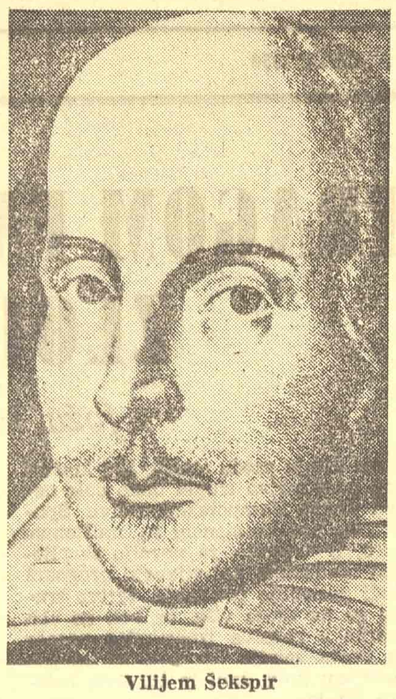

Vilijem Šekspir

II

Masovne scene i one koje bi mogle navesti na raskošnu primenu spoljnih sredstava rešene su u nekim pretstavama vrlo prosto i — vrlo dobro. »Vojske« u Juliju Cezaru (režija Kvejla i Langhama) imale su svega po pet do osam vojnika — i to je bilo potpun odovoljno.

Ubistvo Cezarevo izvedeno je vrlo impresivno. Cezara, koji sedi na sredini pozornice, zaverenici opkoljavaju prilazeći mu sa svojim tobožnjim molbama sve bliže, klečeći, dok mu Kaska kao prvi ne zabode noš u leđa. No sada, kad se Cezar okrenuo Kaski, ne pritrče odjednom ostali zaverenici da ga dotuku — kako se to obično izvodi, kako glasi instrukcija u štampanom delu i kako se, verovatno, to istorisko ubistvo i odigralo. Mesto takve zbrke i gužve, ranjeni Cezar ustaje i, što je teatarski mnogo ispravnije i efektnije, prilazi, tražeći zaštite, redom zaverenicima koji su ga okružili i ovi redom zabadaju svoj nož u njegovo telo, Brut kao poslednji.

Naročito je upečatljiva jednostavnost i štedljivost u scenama kao stvorenim da se od njih napravi veliki spektakl. Tako je u Henriku VIII (režija Tajrona Gatrija, dekor Tanje Mojsejević), mesto svečane povorke, cela parada krunisanja Ane Bulen prikazana s odličnim efektom samo pomoću zvonjave zvona i klicanja gomile u daljini (iza kulisa) kao i pomoću reagovanja svega dvojice očevidaca na sceni. Isto tako je vizija rajskog blaženstva koju ima Kraljica na umoru svedena na njeno doživljavanje uz tihu pratnju muzike, bez uobičajenih balerina i bengalskog osvetljenja, čime je scena znatno dobila u uverljivosti i snazi dejstva.

Ali zašto su ona dva posmatrača morala povorku videti u gledalištu, a ne negde iza kulisa, odakle su dopirali i glasovi učesnika? Posledica toga »rasporeda« bila je da je publika, ne mogući zaboraviti da nikakve povorke (u gledalištu!) nema, zaboravila na komad i scensko zbivanje i samo se divila virtuoznosti glumaca, koji »gledaju« i tako briljantno opisuju ono što ne postoji.

Gledalište je uopšte mnogo više uključeno u scenski prostor i scensko zbivanje nego što je potrebno i korisno. U doba Šekspirovo su zacelo monolozi i aparte govoreni direktno publici — ali to je bila i druga publika i druga pozornica. Danas smeta kad Kardinal, pošto je Kralj otkrio njegove spletke i predao mu tajno pismo koje ih je odalo i koje je slučajno došlo do Kraljevih ruku, reči »Pismo Papi!« ne govori, prenerađen, za sebe, već publici obaveštavajući je i pokazujući pismo njoj. Ili kad Mark Antonije svoj čuveni govor nad Cezarevim lešem, govor kojim svoje slušaoce raspaljuje na krvavu akciju protiv Cezarevih ubica, govori slušaocima u gledalištu, sa svega nekoliko »građana« iza svojih leđa koji reaguju i sa masom slušalaca pred sobom koji uprkos svoj njegovoj govorničkoj veštini ostaju do kraja pasivni posmatrači pozorišne pretstave.

Nažalost jednostavnost koju smo istakli u »paradnim« scenama Henrika VIII nije dosledno sprovedena u celoj pretstavi. Na nekim mestima reditelj se, u težnji da bude zanimljiv i originalan, poveo za svojim, neosporno duhovitim, dosetkama i pronalascima, tako da se znatno udaljio od autora. Dva gospodina se sreću na ulici i u razgovoru, krstareći po slobodnom delu avanscene, spotiču o nepostojeći kamen, prelaze preko zamišljene bare, na jednom mestu čak zapuše nos od smrada (koji nisu osetili kada su malopre prelazili preko istoga mesta) i najzad nogom guraju od sebe halucinirano pseto, koje se, naravno, ne vidi, ali se čuje kako laje — iza kulisa! Scena je živa i virtuozno igrana, ali tu je Gatri sa svojom zabavnom inventivnošću stao u prvi plan, raskoračio se i sasvim »maskirao« Šekspira.

Lokalizovanje mesta zbivanja, izgrađivanje scenskog prostora po jedinstvenom principu, odvajanje gledalaca i gledališta od pozornice, oživljavanje zbivanja koje ne bi bilo nezavisno od dela i njemu na uštrb — eto nekih pitanja na koja Stratfordsko pozorište još nije dalo zadovoljavajuće odgovore; tu i ono još traži, eksperimentiše, luta, nekad i zaluta, nekad se nađe i na utabanom putu rutine i šablona. To dolazi i od odomaćene rđave prakse da reditelj-glumac igra i neku od glavnih uloga. Tako Džon Gilgud, najbolji engleski Hamlet, glumac prefinjenih izražajnih mogućnosti i tanan reditelj s izvanrednom osetljivošću i ukusom, bar za savremenu dramu, »prvi džentlmen engleskog pozorišta«, podbacuje i kao glumac i kao reditelj u Mnogo vike ni oko čega, dok je odličan Anđelo u Brukovoj režiji Mere za meru. Tako i Antoni Kvejl, nenadmašiv Henrik VIII u režiji Tajrona Gatrija, podbacuje i kao reditelj Julija Cezara i kao prikazivač Marka Antonija. Zaista zavidnu visinu dostigle su one pretstave u kojima su se glumci ograničili na glumu a reditelji na režiju.

Šekspirovo pozorište u Stratfordu

FRANO ČIOČIĆ: SV. ROK, 1685 (Korčula)

KRATKE VESTI IZ INOSTRANSTVA

»UTISCI IZ JUGOSLAVIJE« BELGISKOG KNJIŽEVNIKA RIŠARA DIPJEREA

Belgiski književnik Rišar Dipjere (Richard Dupierreux) koji je proletos posetio našu zemlju, objavljuje u nizu članaka u briselskom listu »Le soar« svoje »Utiske iz Jugoslavije«. Ove članke, pisane sa velikim simpatijama za naše narode i našu kulturu, Dipjere će sabrati u knjigu koja će nositi naslov »Svetlost Jugoslavije«.

»AR« O OTKRIVANJU NOVIH JUGOSLOVENSKIH FRESAKA XII VEKA

Francuski umetnički list »Ar« beleži otkrivanje novih srednjevekovnih fresaka u Studenici. List ističe lepotu ovih dela jugoslovenske umetnosti XII veka.

•

ZBIRKA LONDONSKE NACIONALNE GALERIJE U LONDONU

Dragocena zbirka Nacionalne galerije u Londonu, koju sačinjavaju dela Rubensa, Rembranta, Dirika Bautsa, Fragonara, Manea, Renoara i Monea upućena je u Vašington. Dela velikih evropskih majstora biće izložena u Nacionalnoj galeriji američke prestonice i tamo će ostati pune dve godine.

•

KNJIGE O SAVREMENOM KINESKOM SLIKARSTVU

U izdanju »Eros« u Parizu izašla je knjiga Šu Linga »Savremeno kinesko slikarstvo«. Autor dokazuje da su savremeni kineski slikari koristili postignuća evropskog slikarstva, ali su ipak ostali verni svojim nacionalnim umetničkim tradicijama.

ITALIJANSKA NAGRADA ZA KNJIŽEVNOST »BAGUTA«

Jedna od najuglednijih nagrada za književnost u Italiji »Baguta« dodeljena je ove godine piscu Vitalijanu Brankatiju za njegov roman »Il Bel' Antonio«.

•

IZLOŽBA SLIKA FRA ANĐELIKA U FIRENCI

U Firenci se priprema velika izložba slika Fra Anđelika (1387—1455). Na ovoj izložbi u manastiru sv. Marka biće sakupljena sva značajna dela Fra Anđelikova koja se čuvaju u italijanskim i inostranim galerijama.

•

MORIS UTRILO I STRUCNJACI

Francuski slikar Moris Utrilo doveden je bio ovih dana u čudnu situaciju pred pariskim sudom. Utrilo je poricao da je autor nekih dvadeset slika za koje su stručnjaci tvrdili da su njegove. Sudije su se našle u velikoj nedoumici i još nisu doneli rešenje u ovom neobičnom sporu.

•

IZLOŽBE U MUZEJU MODERNE UMETNOSTI U PARIZU

U toku umetničke sezone 1950—1951 Nacionalni muzej moderne umetnosti u Parizu priredиće niz značajnih slikarskih manifestacija. To je izložba dela Rožea dela Fransoa, izložba slikara sa Haitia, zatim izložbe slika Žaka Vilona, Anri Loransa i Raula Difia.

JEDNAKOST SLOBODE

(Bilješke s puta po Vojvodini)

Ervin ŠINKO

Naravno da se ne može ni pretpostaviti da bi potpuno nestale pojave nacionalne uskosti ili razmirice na temelju nacionalnih prerasuda. Ali bi isto tako nepravilno bilo previdjeti da slučajevi bratske suradnje između Srba i Mađara nisu nastali stihijski, sticajem nekakvih slučajnih, izuzetnih okolnosti. Ne, ne radi se o slučajnostima nego se radi o svagdje vidljivim plodovima svijesne i sistematično vođene borbe Partije s ciljem da se na svakom mjestu, svakom prilikom sve sadržajnije i sve dublje sprovodi bratstvo i jedinstvo, ljudi dostojno držanje u međusobnim odnosima pripadnika raznih nacionalnosti.

Primjera za to imade bezbroj. Ja ću navesti jedan, za mene vrlo karakterističan: u Zrenjaninu se održao festival vojvođanskih narodnih kazališta. Subotičko mađarsko kazalište, subotičko hrvatsko kazalište, srpska kazališta iz Novog Sada, Vršca, Zrenjanina, Sremske Mitrovice, Sombora i Pančeva — sva ta kazališta su redom davala jednu ili više pretstava. Upravo sam stigao na pretstavu mađarskog kazališta iz Subotice. Subotička mađarska drama izvela je »Zanat gospođe Warren« od Shawa. Usput rečeno: vrijeme je da revidiramo naše pojmove o provinciji. Mađarski glumci su ostvarili pravog Shawa. Glumice, kao što su Iluš Racko, Ibi Ferenci i glumac kao Bela Garai (koji je inače i režirao komad, i to odlično, u duhu autora) — ni u čemu nisu zaostajali iza naših velikih kazališnih ostvarenja. Žiri festivala se sastojao od srpskih i mađarskih književnika i kulturnih radnika. No još je važnije da je i u publici, koja je punila dvoranu kod svake pretstave, bilo osim Mađara i mnogo Srba. I kod srpskih i kod mađarskih pretstava i u pauzama se čula i srpska i mađarska riječ.

To je razumljivo, to je u redu, samo po sebi nema u tome ništa čudnovatog. Stoljećima su živjeli Srbi i Mađari zajedno, svaki je pomalo razumio jezik drugoga. Sasvim je razumljivo dakle da u istoj dvorani iste večeri zajednički nastupaju Srbi i Mađari i da mađarske pretstave posjećuju i Srbi kao što i srpske pretstave posjećuju Mađari. Sasvim je razumljivo ,ali to je baš ono: sada, prvi put u historiji tih naroda, prvi se put događa, prvi put se ostvaruje nešto što je razumno.

»U Vojvodini su sve više potisnuti tamošnji elementi, jer ih smatraju nepouzdanima, a na njihovo mjesto dolaze u prvom redu velikosrpski šovinisti... Titovci najnemilosrdnije proganjaju one koji slušaju radio emisije Sovjetskog Saveza i narodnih demokracija«.

Ovaj članak Rakošija bio je objavljen u listu »Za trajni mir i za narodnu demokraciju« — no urednici moskovske »Pravde« i »Komsomolskaja pravda« smatrali su da moraju i oni preštampati u svojim listovima te bisere neomarksističke publicistike. Otvorivši te listove, njihovi čitaoci vjerojatno nisu dalje čitali od samoga naslova, jer čim su vidjeli da se radi o »jugoslovenskim trockistima«« znali su već napamet čitav registar psovki — ti su čitaoci dakle samo zijevali — ni radosno ni tužno, nego dobroćudno i bez ikakve emocije. Ali nijedan čovjek u Vojvodini, ma koliko bio melanholične naravi, nije mogao slušati Rakošijev članak na peštanskom radiu a da ne prizna posebni dar autorov za nehotično humorističko djelovanje.

Povodom razgovora sa mađarskim seljacima o radio stanici Košut-Radio zanimalo me ustanoviti **kako se ispoljava u njihovim konkretnim životnim uvjetima nacionalna sloboda i kako se** razvija i ostvaruje bratska suradnja između Srba, Crnogoraca i mađarske nacionalne manjine? Zanimalo me je kako i koliko je prodrla sloboda u njihovu svijest i kako se razvija, kakvo je njihovo subjektivno držanje prema ljudima druge narodnosti s kojima zajedno žive i rade?

Bačka Topola i okolina naročito je prigodan teren svakome tko bi htio proučavati proces preobražavanja ljudi i njihovih odnosa u nacionalnom pogledu. Osim starosjedilaca Mađara i vojvođanskih Srba, ima sada u kotaru kompaktnih masa novonaseljenih Crnogoraca i Srba iz Like. Svi ovi ljudi različite tradicije, različitih običaja rade i žive sada zajedno, jer oko tri četvrtine svih seljačkih domaćinstava radi već u zadrugama i u jednoj te istoj brigadi ima i Mađara i Srba i Crnogoraca i Ličana.

»Šta je sloboda?« bio je naslov predavanja koje sam održao mađarskim seljacima Bačke Topole i okoline. Opazio sam da nisu došli na predavanje samo seljaci nego i značajan broj seljanki, starijih i mlađih. Ispostavilo se da dvorana zadružnog doma nije dovoljno velika, zato su montirali zvučnike za one koji su se pred zgradom sakupili. Kada sam stigao na podij, stajao sam još pod dojmom te divne nedogledne plodne ravnice preko koje sam se vozio i koja zaista potsjeća na beskrajno otvoreno more i na kojoj se ove godine naročito gusto talasalo visoko klasje, malo pognuto od blaženstva vlastitog tereta. Kako se ne bi čovjek sjetio znoja i krvi kojom su ti prisutni, njihovi očevi i djedovi, nekadašnji kmetovi natapali tu zemlju. O tome sam dakle govorio kako je robovao seljak, kako ga nisu smatrali čovjekom, kako su seljaka zajedno sa zemljom kupovali i prodavali i kako su gospoda mađarska i samu riječ: »seljak« smatrali uvredom časti. Kmetstvo je nestalo, seljak je bio »oslobođen«. Ali kakva je bila ta sloboda? Da li je čovjek time slobodan ako ne nosi vidljive lance na rukama?

Nije bilo to nikakvo teoretsko predavanje nego više drugarski razgovor, tokom kojega smo došli do zaključka da nema prave **ljudske** slobode dok čovjek nije oslobođen od zvjerskih životnih uvjeta, od beskućništva, od gladi, od nepismenosti, od nekulture — od siromaštva i njegovih posljedica. Oslobođenje od ugnjetača stvara samo preduvjet za izvojevanje ljudske slobode, a zajednički razumni, planski rad je jedini put koji vodi do ostvarenja prave ljudske slobode. Naša narodna revolucija otvorila nam je taj put a sada našim radom, našim naporima dan za danom ostvarujemo, izgrađujemo jedinu pravu, jedinu ljudsku, socijalističku slobodu... Bilo je govora i o tome da smo Mađari i da hoćemo biti dobri Mađari, i da ne bismo bili dobri Mađari kad ne bismo bili i patrioti zemlje slobode, patrioti socijalističke Jugoslavije...

Potrebno je bilo da spomenem u glavnim crtama tok svojih izlaganja da bi čitalac shvatio kako me je iznenadio stasiti seljak koji se javio za riječ u istom trenu kad sam završio svoj govor. Ustao je negdje u sredini dvorane, navukao je šešir na čelo, glavu uvukao među ramena tako da se osim brkova jedva moglo vidjeti lice. Sam sam molio da drugovi kojima nešto nije bilo jasno ili koji se ne slažu sa mnom, kažu svoje mišljenje, ali me je ipak ovaj prvi diskutant pomalo zbunio.

— Neka nam kaže predavač da li je sloboda i to kad čovjeka sa svih strana guraju šakama u rebra kada se dijele odijela u zadruzi?

To je bilo sve što je ovaj diskutant imao da kaže. Postavljajući ovo jezgrovito pitanje, odmah je sjeo natrag na svoje mjesto.

Napetost i tišina koja je nastala u dvorani dala mi je naslutiti da postavljeno pitanje nije bezazleno. Odgovorio sam kako sam mogao, svom iskrenošću i u skladu sa svojim izlaganjem, da se ljudi guraju zbog toga što još

Protiv lirike na brzu ruku

Piše:

(Crtež Z. Džumhura)

GUSTAV KRKLEC

U našem novom — socijalističkom — stvaralačkom razmahu često se pojavljuju izvjesne pjege, mrlje na svijetloj plohi, sjenke u prisoju. Drug Milan Bogdanović ukazao je u prošlom broju »Književnih novina« na neke pojave »kritike po svaku cenu«. Neka bi to dalo zdravog potstreka za diskusije drugovima koji se bave tim mukotrpnim poslom u oblasti suvremene književnosti! Ja bih, ovom prilikom, kao stariji književni obrtnik, htio da istaknem jednu karakterističnu pojavu iz druge oblasti: pojavu lirike na brzu ruku. Ne mogu pri tom zatajiti mučno osjećanje, koje me često obuzima kad čitam u našim časopisima pjesme nesumnjivo darovitih drugova (i mlađih i starijih), kad čitam liriku kojoj uvijek nešto nedostaje. Razmišljao sam dosta o tom i došao do zaključka, da bi sve te objavljene pjesme bile znatno bolje — a možda čak i konačno dobre — da ih njihovi autori nisu predali u ralje rotacije prije no što se crnilo osušilo, da su sa njima još malko prošetali po Tuškancu ili Kalemegdanu i da su bilj budniji prema kvaliteti. Jer, jedna takva »pjega« (metrička omaška, jezični barbarizam, ishitrena rima, srok radi sroka itd) može da unakazi lirsku pjesmu, koja inače sadrži sve uslove da bude značajno ostvarenje i vrijedan doprinos našoj novoj književnosti. Ne mislim ulaziti u podrobniju analizu te pojave, ali svakako vjerujem da ona — osim u rijetkim izuzecima — ne proističe iz mutnih namjera. Izvanredno veliki zahtjevi našeg naroda da mu pružamo književnu građu, često nas pokolebaju i učine nedovoljno kritičnim prema vlastitim tekstovima. To je naravno pogrešno i ne ispričava nas. Stvarnost naša zaista nikada nije bila bogatija, šira i plodnija nego danas, ali to ne znači da se prema njoj možemo odnositi »nepouzdanim perom, a sa mnogo samopouzdanja«, što bi u izvjesnoj konsekvenciji značilo i — na brzinu. Na brzinu se, doduše, koješta može učiniti kao privremena i iznimno opravdana mjera u praktičnom životu, ali u stvaralačkim oblastima ta brzina više šteti no koristi. Ono, što se radi s pretenzijama na trajnu vrijednost, treba da se radi savjesno i pomnjivo. Stoga bih i na temelju ličnih iskustava preporučio darovitim mlađim drugovima da svoja lirska ostvarenja ne objavljuju prije konačne spoznaje da su dali sve što je bilo u njihovom dometu. Ništa ne pozleđuje kao utisak da je pri objavljivanju lirske pjesme odlučnu riječ imala brzina. Zbog nje takva pjesma ne pada kao teško zrno u rodno tle, nego je poput lake pljeve podigne svaki povjetarac i odnese bestraga.

nemamo dosta. Naša je sloboda u tome da ovisi samo od našeg upornog rada da budemo u doglednoj budućnosti mnogo obilnije snabdjeveni sa svima nama potrebnim stvarima.

Nisam mogao biti zadovoljan sa svojim odgovorom. Osjećao sam da nisam pogodio nekakvu skrivenu pozadinu postavljenog pitanja. Odjednom se diže opet isti diskutant i postavlja ponovno pitanje:

— Neka nam kaže predavač zašto se ljudi ne guraju kada treba ići na rad?

Imao sam utisak, da je u dvorani nastalo nekakvo uzrujavanje. Kao da je i publika bila zbunjena, u čitavoj dvorani zavlada neka nelagodnost. Na podiju kraj mene naglo se diže predsjednik. On me je prije početka predstavio publici, koja je zatim tako vezala svu moju pažnju da sam zaboravio na prisustvo tog skromnog čovjeka kraj mene na podiju.

— Pošto drug predavač ne može biti upućen u naše lokalne prilike odgovorit ću ja na postavljeno pitanje.

Već i taj način i energičan glas kojim je to bilo rečeno, pobudio bi moje zanimanje za govornika. Ali bilo je tu još nešto. Osjećalo se, da je čovjek, koji se tu na podiju odjednom ispravio, iskreno uzbuđen. Kao sve oči u dvorani i moje su se s očekivanjem uperile na njega. Jedva je star više od trideset godina, crnomanjast, malo pognut, ovalno i blijedo lice s malim brčićima, a što se tiče odijela, budući da je bila nedjelja, svi su u publici većom pomnjom odjeveni nego što je on. Toliko je zauzet stvari o kojoj govori da i ne primjećuje kako sa svakom rečenicom koju izgovara raste napeta pažnja dvorane. Njegove su oči stalno uperene tamo gdje sjedi seljačić sa crnim šeširom na glavi koji je postavio pitanje, kao da bi stalno i samo njemu govorio.

U svome govoru on je počeo time što je rekapitulirao historiju zadruge. Kako su došli ovamo drugovi Crnogorci koji su morali tu naučiti šta i kako treba na toj zemlji raditi. Kako su drugovi Mađari sve njima pokazivali, kako su im pomogli — i s kakvom su nevjerojatnom brzinom drugovi Crnogorci postali odlični i marljivi radnici i u obrađivanju zemlje, i u vrtlarstvu, i u marvogojstvu, svaki na svome poslu. Sve je ovo govorio bez ikakve retorike, kratkim rečenicama i kao čovjek, kome se žuri da što prije stigne do glavnog. Usput na brzinu jedna aluzija na jednoga partijskoga sekretara zadruge »Lovćen«, prvoborca, čovjeka velikih zasluga, koga su ipak prije godinu dana smijenili čim je pala na njega sumnja da je kao Srbin pristran na štetu mađarskih zadrugara. I oni koji su dotada još sumnjali — nastavlja govornik, — mogli su se tada uvjeriti da je kod nas u našoj zemlji jedino pravilo pravednost prema svima bez obzira na nacionalnost. I upravo zato mora se on najodlučnije suprotstaviti kada tu sada netko sa strane Mađara pokušava potcjenjivati rad naših crnogorskih drugova. Šta to znači, da se oni ne guraju kada treba ići na rad? Hajde, da pogledamo brojke, šta smo ove godine uradili mi Mađari i šta su oni izvršili?

Govornik je načinio malu stanku, kao čovjek koji u razgovoru odjednom zastaje, jer se hoće tačno sjetiti. Za vrijeme te kratke stanke tišina je u dvorani bila tako potpuna da se čulo zujanje muhe.

Govornik je nastavio. Naglasivši svaku riječ on je iznio brojke. Broj radnih dana Crnogoraca i Mađara i podatke šta su izvršili Mađari i šta Crnogorci. Gledao sam ga s divljenjem, jer je napamet znao tačno sve te brojeve, sve te sitne podatke. I kad je počeo izgovarati te brojke glas mu je postao strastven, ali i ogorčen radi te nepravde koja je tu bila nanesena Crnogorcima.

Sada je okrenuo lice od onog diskutanta i obratio se čitavoj dvorani:

— Vi svi možete potvrditi da su točni svi ti brojevi koje sam iznio. Ne pada mi ni na pamet da umanjim rad mađarskih zadrugara, ali dužni smo priznati da drugovi Crnogorci ne samo da nisu manje, nego su još više dali ove godine nego mi.

Opet mala stanka. Govornikove oči su potražile opet crni šešir u sredini dvorane. On ima samo još jednu riječ da kaže:

— Ja ne zamjeram drugu diskutantu što je ovdje iznio svoje misli, premda su te misli krive. Dobro i korisno je bilo da je drug diskutant tu javno iznio svoje mišljenje i time omogućio da mu se objasni pravo stanje stvari što se tiče naše braće drugova Crnogoraca.

Govornik je time završio, a u dvorani u istom trenutku prolomio se pljesak. Ne samo u dvorani. Čulo se pljeskanje i onih koji su stajali pred zgradom i čuli govor preko zvučnika. Da, mađarski seljaci Bačke Topole i okoline su oduševljenim, dugotrajnim pljeskom odgovorili onome koji im je rekao da su ih crnogorski drugovi nadmašili u radu ove godine.

Jesu li još potrebni tu komentari? U licu govornika, sekretara partijske organizacije Kotara Bačke Topole i narodnog poslanika Topole, Jožefa Nagy-a upoznao sam se s jednim od onih naših mnogobrojnih partijskih radnika koji znaju da biti organizator i politički rukovodilac znači imati dužnost odgojitelja svoga naroda, odgojitelja u najdubljem i najznačajnijem smislu te riječi: ubrzati nestajanje ostataka prošlosti u svijesti ljudi i na djelu pomoći da se učvrsti smisao naše volje, bratska suradnja među svim našim radnim ljudima.

A Rakoši neka piše i Radio Budimpešta neka i dalje laje o velikosrpskim šovinistima, koji su tobože potisnuli »domaće elemente« u Vojvodini.

Naši komunisti, koji su prema nepogrešivoj odluci sakupljenih zvjezdoznanaca Biroa Infamije proglašeni »velikosrpskim šovinistima« na najboljem su putu da svojim neumornim i oduševljenim zalaganjem, puni revolucionarnog ljudskog smisla, ostvaruju i učvršćuju bratske odnose među narodima slobodne Vojvodine.

U Vojvodini ne možeš otkriti ni najsitnijeg traga »vladajućeg naroda«. Ali ono što se može, što mora svaki vidjeti, to je da se njeguje i da raste na okrvavljenom tlu vojvođanskih gradova i sela nešto što tamo još nikad nije bilo: bratstvo u jednakoj slobodi i jedinstvo u volji da se unatoč svim neprijateljskim silama sačuva i izgradi ta sloboda.

STIHOVI JURE KAŠTELANA

U ZBIRCI »PIJETAO NA KROVU«

(Izdanje „Zore", državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske)

Šime VUČETIĆ

Moralna podloga a s njome i književne težnje Jure Kaštelana formirale su se u nerazdvojnoj povezanosti sa sudbinom naše zemlje i naših ljudi. Zato je u ovoj zbirci, kao i u ostalim radovima ovoga pisca, sve nekako domaće, ljudski dobro i u uspjelim stranama i u naslućenim, nedorečenim mogućnostima.

Zbivanja u Evropi osobito poslije 1939 god. našla su svoj pjesnički dokumenat u zbirci Jure Kaštelana u ciklusu »Crveni konj«, zatim u ciklusima »Krvavija« i »Lanci na rukama«. »Crveni konj« cenzura je zabranila. Jure Kaštelan je tada intenzivnije počeo pisati i u tim stihovima, napisao je prve svoje zrelije dojmove iz kojih najčešće izbija želja za životom, za još jednom zorom, a vjera u »crveni san«, u »hrvatsku bunu«, javlja se kao izlaz. Kratka pjesma »Još jednu zoru« karakterizira onu želju za životom, za dragostima života, a noževi i rat prijete i javlja se prvi otpor.

»Još jednu zoru, još jedno dijete
da vidim, da poljubim,
ravnice svijetle kad nožima prijete,
smijehom da odrubim«.

U tim predratnim pjesmama još ima negdje malo sunca, malo ljubavi i dragosti, no podmuklo se uvlači ažda ja rata i krvavije u svaki kut domovine. Bili su to teški dani, koji su nam donijeli okupatora i klanje, i zemlja je bila pretvorena u krvaviju. U stihovima Jure Kaštelana ovako se, na primjer, odrazuju ti dani, ta krvavija:

»Vojske! Vojske!
Vojske, vojske
preko neba, preko zemlje,
preko rijeka, preko brda.
— Bježi, brate! — Kuda?
Kuda?

Oganj, oganj!
Mrak i oganj — plamsa voda.

Kolje bog i kolje đavo.
— Kuda, kamo, jadna glavo?
Krst i nož u istoj ruci.
Kolji, tuci. Kolji, tuci!
— Kolju vuci.
Kuda? Kamo? Spasa nije
iz krvave Krvavije«.

U daljnjim pjesmama ne nalazimo beznadno očajanje i samo smrt; ona vjera u »crvenu zoru«, »crveni san« naših najboljih ljudi urodila je, pod rukovodstvom Partije, borbom protiv smrti, protiv »boga« i »vraga« što kolju.

»Što može, što može na put stati
Čovjeku žednu slobode?

— — — — — — — — — — — —

Iz zemlje viče, iz mora, iz kamena —
Za mnom sva prošlost stenje: osveta!«

U prva tri ciklusa ove zbirke ima podosta nedorečenih strofa i riječima nagomilanih stihova. No to je rad iz

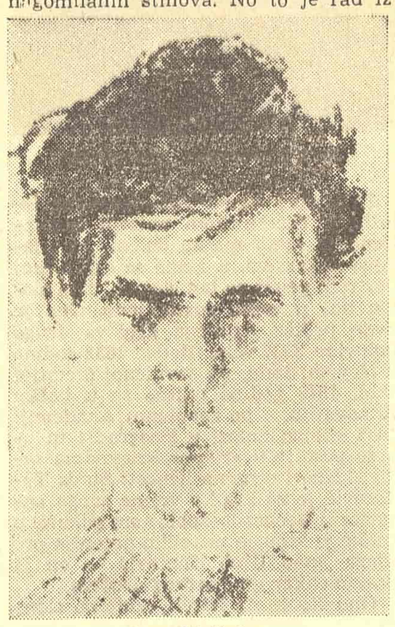

Jure Kaštelan

prve razvojne linije, rad iz dana književnog snalaženja, traženje oblika svojim nemirima i društvenim potresima, oslobođavanje od zavodljive zvučnosti i metaforičnosti riječi. Zato urednik zbirke u napomeni i kaže da se »stihovi nastali do kraja 1941 godine štampaju bez kasnijih korektura i nadodavanja kao dokumenat razvojnog puta pisca.«

Iz daljnje faze rada, koja se odnosi na dane iz narodnooslobodilačke borbe, u ovu je zbirku unesen samo ciklus »Tifusari«, koji je u cjelini čist i jednostavan. Navodimo za primjer prvu pjesmu:

Sava Šumanović: Barke

»Brojim stope na bijelu snijegu. Smrt do smrti.
Smrt su stope moje.

Smrt do smrti. Smrt do smrti.
Smrt su stope moje.

Svaka ide
svome grobu.

Svaka ide svome grobu
Ko izvori
svome
moru.

Svaka ide svome grobu«.

Ima doista u tim tako jednostavnim stihovima, u tom ponavljanju stihova i u tom ritmu jaka bijela pozadina snijega, kojom se fatalnim korakom kreću crne prilike ljudi kao smrt, i sve je smrt do smrti, i kreće svome grobu. Možda može ovaj fragment »Tifusara« da potsjeti na »Kupreško«, jednu od najpotresnijih naših narodnih pjesama uopće:

»U Kupresu grob do groba,
Majka traži sina svoga«.

Već nekoliko stoljeća naša književnost govori kako te osmeračke mogućnosti, proste i često sakate, mogu izazvati najjednostavnijim zvukom riječi i slikâ kobne događaje i vizije stvarnosti.

Daljnja faza pjesničkog rada Jure Kaštelana, u koju idu ciklusi »Pijetao na krovu«, »Pjevam« i »Pjesme o mojoj zemlji«, dah je slobodne i mirne domovine, zvuk socijalističkog jutra. U ovim ciklusima sad se još, uz povezanost za ljepotu zemlje, za borce i partizansku epopeju, javlja jedna doista čista blizina stvarnosti, koju stvara socijalizam (»socijalizam na Balkanu«), upravo prožet i ljepotom zemlje i heroikom revolucije. Te tri komponente, koje se naziru i propliću u ovoj knjizi karakteristične su za našu novu estetiku uopće. U tom ušću je Jure Kaštelan cjelovitije i slobodnije progovorio, stih mu je miran i u slikanju, u refleksijama, u nenadnom izlivu i najintimnijem lirizmu. Citirat ćemo fragmenat iz ovog ciklusa »Pjesme o mojoj zemlji«:

»Lijepa si, zemljo moja, i skladna ko vodarica
s krčagom na glavi.
Bijela stada i lađe na pučini
i zuj pčelinjaka i ulje maslina.

Volim tvoje svijetle pjesme i tužne
u kojima me majka zibala,
svjetlost tvoju — ovo proljeće što je moralo doći,
proljeće tvoje i naše,
s traktorom preko njiva.
Lijepa si, zemljo moja, kao sloboda,
kao oči
tvojih junaka što i preko smrti gledaju.
Koliko mrtvih pod tvojim rosnim travama!«

Na temu junaka i poginulih drugova, Jure Kaštelan je izgradio dva manja ciklusa »Bezimeni«, koji vibriraju istinskim lirskim životom. Može se usput reći da u našoj poratnoj poeziji ima previše »poema«, pa tzv. »epizacija«, »estradne poezije«, retorike prazne i puste, kombinatorike i plitkog asocijativnog nizanja »zavičaja«, »krvi« itd. a najmanje lirskih treptaja i cjelovitih lirskih tvorevina. Spomenuti ciklusi pokazuju onaj lirski put koji smo pomalo i zatrpali, jer on »daje samo lični život«. Citirat ću pjesmu »Rastanak«, koja — čini mi se — ima onu lirsku zvučnost, danas često slabo podcrtavanu:

»Jesi li postao trava ili oblak koji nestaje.
Svejedno.

I na klisurama orlovi te prate
i u vodama i među zvijezdama.

Ne mogu se rastaviti oči,
izvori koji istom moru gledaju.
Nema rastanka.
Nema smrti.

Ako očekujem vjetar
čujem tvoj glas.
Ako u smrt gledam
čujem tvoju pjesmu«.

Jedna od još nedirnutih karakteristika ove zbirke bez sumnje je stanovita emocija melankolije, koja se javlja od prvih pjesama do zadnjeg ciklusa »Čarobna frula«. Odakle ona izvire — nije lako reći, a različito je nosi sobom svaka poezija. Da li je to fatalni osjećaj prolaznosti, —

»Sve što se rađa grob u sebi nosi
i svoju zoru i prolaznosti prah. —«

ili, možda, osjećaj izgubljenih draži staroga kraja? —

»jer neka daleka mrtva jeka
za obale me davne veže!«

Svakako, simbolična pjesma »Konjanik«, kojom je zaključena zbirka »Pijetao na krovu«, rječito govori da ovaj pjesnik, okrenut očima budućnosti, živo treperi od nespokoja i od dana, u općoj složenosti života i našeg vremena.

»Jezdi, moj konju. Čuješ li trubu?
Jezdi,
konjicu moj.«

Sve u svemu, poezija Jure Kaštelana je živa tvorevina čovjeka, koji »ima sebe«, i nerazdvojno je vezana za revoluciju naše epohe. U svojoj lirici on je uspio da izrazi uzbuđenja iz bitnih nemira i zbivanja brze, revolucionarne matice našega života. Iako nekad nedorečen i skučen kao torzo, nekad mlako zaustavljen na obali svojih razmišljanja, a upadajući u neobičnu slikovitost, osobito u prvim ciklusima, Jure Kaštelan je uspio da lirski progovori neposredno, izvorno i jasno Njegov je lik prisutan na ovim stranicama, sad u žaru bure, sad u kobnoj inkantaciji, sad u ljepoti zemlje il' životnosti socijalističkih istina, a ponekad u intimnim dragostima ili dekorativnim vizijama. Zemlja, domovina, naša revolucija, drugovi, socijalizam — sve je to utkano u moralni lik ovoga pjesnika.

Himna zemlji koja raste pod zvijezdama

I

Gledam tebe, zemljo brdovita,
tvoj mrki kamen, neba tvoja plava.
Kako si lijepa, planino stasita,
pod zorom što ti lice obasjava!

Lijepa si, zemljo! Visoko se penje
pod oblake tvog borja šumor vreo.
Sjaj zvijezda tvojih ko drago kamenje.
s tisuću bajki čelo ti opleo.

Lijepa si, zemljo! Jasni su biseri
tvojih pučina, broja ne nabrojih
vodama tvojim, i hod tvojih kćeri
bosut je kao šum zastava tvojih.

O zemljo moja! Ti si put šljunčani,
i vrt u cvijeću pun čarobnih snova.
U malom gradu perivoj sunčani,
podne i vrbe: odmor labudova.

Zemljo, zipko! Ti si grad kraj mora
zazidan kulom srebrnom, na žalu,
uz blage krošnje maslinovih dvora,
bliz galebu i susjed hučnom valu.

Lijepa si kao trava negažena
na pašnjacima tihih visoravni.
Mlada i kao gorski vir zelena,
u suton, kada sunčev žar potamni.

Ti si šuma gusta i duboka,
i puna mračnih odaja, gdje skriva
sanjivu žunu i plahog poskoka
drveće što tu stoljećima sniva.

Ti si žamor klasja, cvrkut ljeta,
usjevi kad u krilu sunce nose.
Ševina pjesma iznad suncokreta,
i zamah srpa, njihaj zlatne kose.

I sva si ulje mirisno i smola,
dim hrastova, tamjan krušne peći.
Sva si zvuk praporca, tutanj kola,
krik čovještva, maštanje o sreći.

I sva si tvrda stijena i mramorje
kamenito, gdje smjelost gnijezdo savi.
I sva si mnoštva hoć u praskozorje,
i truba što ljepotu znoja slavi.

Krilata zemljo! Ko ždral grmljavini
uzlijećeš Suncu jave što te rodi.
Moćna u buri, lijepa u tišini,
u ropstvu ratnik, pjevač u slobodi!

II.

Gledam tebe, zemljo ponosita,
spokojnu, samu sred neba olujna.
Kako je lijepa usred zrela žita
zemlja moja, žetelica rujna!

Lijepa si, zemljo! Kao na morima
divljim i pustim galija šuštava,
ka strmenitim ploveć ostrvima
gdje skrito blago u klisuri spava.

Ti si poj turbina, otsjaj rumen
kotlova gdje se crno gvožđe tali.
Skupocjena stijenja blještav grumen,
sprud gdje šumni cvjetaju koralji.

Ti si skupljen narod, trg veselja
gdje pjesme bruje i gore buktinje.
I ti si strasna miso graditelja,
iz bezdna što se u povijest upinje.

O mudra zemljo! Čvrsta i sigurna
stojiš pod nebom, mir na tebe liježe.
Dok mrknu laži, ko starinska urna
na zdencu blistaš, puna vode svježe.

Kako si lijepa! Sjajnija od sviju
plašteva carskih, kao noć zvjezdana.
I kao šuma munjom obasjana,
iz koje jarki ognjevi se viju.

Nad tamom kročiš, nasmijana lica,
ne slušaš hajke, obilaziš prijetnju.
Lijepa si kao planinska carica,
sa sviralama izišla u šetnju.

O zemljo moja! Ti znaš svoju snagu.
Zla mjed se razbi o zidine tvoje.
Ti rađat znadeš pušku i toljagu,
na bedemima zmajevi ti stoje.

Silu si svrgla. Moć ti geslo nije.
Pa zar si onda, zemljo moja, reci
izvora tuđeg žedna, il bi zmije
na česmu tuđoj postavila djeci?

I zar bi mogla crno plesti uže
porodu ljudskom, o žalosna Mati,
dok vrane slijepe raskršćima kruže,
i rika lavlja sjen čovječji prati?

III

Zemljo moja, livade raspjevaj!
I vi brzaci, planino stasita!
Za ždralovima poteci i pjevaj,
sumorni klanče, zemljo brdovita!

Nastat će doba, iz mrkih granata
za igru malih zvečke će se liti.
Šuštat će njive pune čistog zlata,
zemlja će stara krv zaboraviti.

Pa kad se ruke svih podneva zbrate,
i sjaj svih zora u jednu se slije,
kraj te ljepote svi će tad da shvate:
za hijenu crnu svijet taj sazdan nije.

I nit je čovjek rasto pusta ljeta
milujuć sunce, grleć golubove,
nit zato muž je posto od djeteta,
u ložnicu da gavrane pozove.

I jednog dana, kada se rasplinu
tvrđave bojne kao priviđenja,
kada se lanci i verige skinu,
i tuča mine, dažd olova jenja —

kada se more pod paljbama slegne,
i zemlja se pod kopitima smiri,
po dupljima zvjerad se razbjegne,
i u svoj muk se povrate vampiri —

ej, neka znade šutljiva planeta,
ej, neka vidi crna vasiona,
da svjetionik bjesmo novog svijeta,
mi, ljutih srca šesnaest miliona!

S tog digni, zemljo, lice ojađeno,
nek pamte stas tvoj gromovi i mora.
Tvoje će ime, suncem pozlaćeno,
ko kliktaj orla bljesnut vrh timora.

I rod taj što je pod zvijezdama bio
ništavilo i sjena, praha gruda,
uzrast će kao palma: odasvuda
ko svjetlost meteora vidljiv cio!

Vesna PARUN

Jul 1950 god

Komedija od Raskota

Kao poslednja dramska premijera, sa kojom je zaključena sezona Narodnog kazališta u Splitu 1949-50, data je polovinom mjeseca jula »Komedija od Raskota«. Ovo je naša najstarija pučka igra koju je Dr. Franjo Fancev po prvi put objelodanio u »Godišnjaku« zagrebačkog sveučilišta za školsku godinu 1924/25 — 1928/29. Prema do sada nepotpuno istraženim podacima nastala je koncem XVI stoljeća. Komediji nedostaje početak prvog, svršetak četvrtog i početak petog čina.

Djelo je sačuvano prema prijepisu jelšanskog magistera Vice Šašić-Burata iz god. 1794, koji je prema jednoj bilješci djelo prepisao još god. 1747 i uništio zbog toga što je prijepis bio loš. Međutim, kod Jugoslavenske akademije u Zagrebu postoji jedan kraći ulomak bez početka i završetka ove komedije, koji je rukopis nastao pod konac XVI stoljeća uz Marulićeve pjesme »Poklad i korizma«, »Sprovod koludrica sedam smrtnih grihov« i jedne nepotpune »Kolede«. Međutim postoji mišljenje da je »Komediju od Raskota« napisao Martin Benetović (+ 1607), hvarski komediograf. Radnja ove komedije nije posve originalna. Prvi činovi ne samo po odvijanju radnje, već i po nekim licima ove komedije imaju mnogo srodnosti sa djelima italijanskog dramatičara Angela Beolco detto Ruzzentte, i to baš po komedijama »La Fiorina« i »La Moschetta«, dok zadnja dva čina izgleda da su posve originalna.

Ako povučemo paralelu između dviju najpoznatijih naših renesanskih komedija, i to sa Držićevim »Dundom Marojem« i sa »Ljubavnicima« od nepoznatog autora, takođe iz XVI stoljeća, opazit ćemo izvjesne dodirne točke. Dok u »Dundu Maroju« postoji Pomet koji razvija radnju oko Dunda Maroja a u »Ljubavnicima« Intrigalo oko trojice zaljubljenih, dotle u »Komediji od Raskota«, Raskot pučanin, postaje žrtva svojih ljubavnih strasti sa kojim se svi učesnici ove komedije poigravaju na čelu sa Bogdanom Pomnjaninom. Dok je tamo s jedne strane pokazana jedna klasa sa svim svojim manama i porocima, mi u ovoj komediji, koja se zbiva na otoku Hvaru, negdje oko Jelše, susrećemo Raskota kao žrtvu praznovjerja, neznanja, duševne ograničenosti i čarolija.

Svakako, ovo kazališno djelo iz naše renesanske epohe je prva nama poznata pučka igra koja je u toku XVI, XVII i XVIII stoljeća davana često na sceni od tadašnjih kazališnih družina na otoku Hvaru, i služila za zabavu jelšanskim pučanima. Ona se ponovno, po prvi put, javlja na sceni jedne suvremene režijske postave kao važan prilog našeg kulturnog naslijeđa, kao još jedno dramsko djelo koje će nadopuniti naš kazališni repertoar.

»Komedija od Raskota« nema naročitih književnih kvaliteta. To je u stvari »Komedia Rustica«, pisana prilično tvrdim jelšanskim narječjem, sa ne baš sjajnom fabulom, ali **u smislu kulturno-historijskog** značaja djelo zaslužuje pažnju da bude izvučeno iz arhivske prašine, da svojim bogatim koloritom bude jedno od onih vedrih, lakih kazališnih djela u kojim oskudjevamo.

Ovu je seljačku komediju dramaturški nadopunio, izgubljene scene rekonstruirao i režijski postavio Kalman Mesarić, i uspio je u granicama prilično teških i složenih zadataka koji se postavljaju za ovu izvedbu, da na sceni oživi jednu epohu, da prikaže Raskota sa svim njegovim slabostima, da igri da jedan živi, impulzivni tempo kao u igri »Comedie dell arte«, približujući njeno scensko ostvarenje vremenu kada je komedija nastala.

Dramski kolektiv koji je igrao u ovoj komediji uspio je da sa svojom homogenom i ujednačenom igrom ostvari postavljene zadatke, ne savladavajući mjestimično naglasak jelšanskog narječja, koji je naročito važan u ovako regionalnim djelima.

Jelšanska komedija iz kraja XVI stoljeća »Komedija od Raskota« je besumnje još jedan značajan prilog našeg dramskog repertoara, čija će se prava vrijednost moći utvrditi tek jednom svestranom kritičkom analizom, koja će u mnogočemu pomoći i onim narodnim kazalištima koja budu postavljala na scenu »Raskota«.

Srećko DIANA

Desanka Maksimović: „IZABRANE PESME"

Mala biblioteka »Zora« — Zagreb 1950

Čini se da lirici Desanke Maksimović najviše pristaje atribut: vedra. Da, jedna vedra, gotovo lakomislena vjera i ljubav u dobrotu stvari i ljudi. Ponekad, javi li se sumnja u ljepotu života, sumnja u vrijednost ostvarenih snova, kao da su to akordi tuđi, tako odbojno djeluju u vedroj, upravo bezazlenoj raspjevanosti ove lirike:

Ne, nemoj mi prići! Hoću iz daleka
da volim i želim oka tvoja dva.
Jer sreća je lepa samo dok se čeka,
dok od sebe samo nagoveštaj da.
(Strepnja)

Negacija ovakvih trenutnih raspoloženja, ovog straha od žive realnosti skoncentrisana je u pjesmama »Predosjećanje« i »Prolećna pesma«, najboljima u njenoj intimnoj lirici:

Osećam da dosad sve je bilo šala
moga srca vrela;
da još nisam nikom ljubav svoju dala
koliku bih mogla i koliku htela;

da ima u meni cela nežna plima
reči nerečeni,
da bih srce mogla poklanjati svima,
i da opet mnogo ostane ga meni.
(Prolećna pesma)

Ovakvu jednu religiju ljubavi, bez progonstvenih nemira, bez grčeva, protesta i žmaraka, ona će, i izvan kruga svojih intimnih raspoloženja, aplicirati na sve pojave života: domovinu, na žene koje mijese hljeb, na djevojačke ruke, na siromahe koji su živjeli »bez mermera i vrtova«, pa bez njih žele biti i poslije smrti, na majke, na djevojke-vojnike, na osnovce, itd. Iz ove ljubavi, također, nastala je lijepa pjesma »Spomen na ustanak«. Ona je vrlo graciozno izvedena, i ima ritamske snage izraza u crtanju neprijateljeve psihologije, gdje u njemu, a u tuđoj zemlji, svaka travka, list, kretnja, zvuk, sve postaje tajna koja izaziva nesigurnost, očaj i stravu. Neprijatelj se u pjesmi i ne spominje, ali biva jasno da se cijela zemlja zbog njega pretvara u busiju.

Desanka Maksimović izlaže svoja estetska osjećanja stilom kakvim to gotovo čine obični ljudi u svom svakidašnjem životu. Ona emocije više opjevava no što ih pjeva. Jednake mjere, u jednoj boji i u jednom smjeru, prolazi stvarnost te lirike. Njena je bitna karakteristika: senzitivnost. Sva je njena kreativnost u toj, da je tako nazovemo, »razvučenoj« senzitivnosti. Ona umije da osjeća, ali joj nedostaje refleksivne moći.

U pjesnikinji »Izabranih pesama« ne živi uvijek pitanje o vrednovanju stiha, i to joj se može navesti kao zamjerka. Za njen literarni postupak bi se moglo reći da se uglavnom odvija linijom naracije. I ona to vrši, zaokruži pjesmu, dovede je do kraja. U tom je nalik na Ćopića: prepriča doživljaj u stihove »Krvava bajka«, »Rađanje knjige«, »Oslobođenje Cvete Andrić« itd. Ali to je i plus i minus njene lirike. Plus, jer bez ostatka iskaže što zapaža i osjeća, a minus jer ne vidi, pa ne može ni da izrazi sam osjećaj, svu njegovu težinu ozbiljnosti, raspon i snagu.

Bilo bi krajnje vrijeme da naša kritika opširnije progovori o pjesničkom opusu D. Maksimović. Njeni stihovi i njen talenat to zaslužuju. Ovo treba učiniti tim prije jer posljednja zbirka pjesama Desanke Maksimović — sastavljena po izboru samoga autora — ne daje u potpunosti najadekvatniju sliku njenih poetskih kvaliteta.

Vlado POPOVIĆ

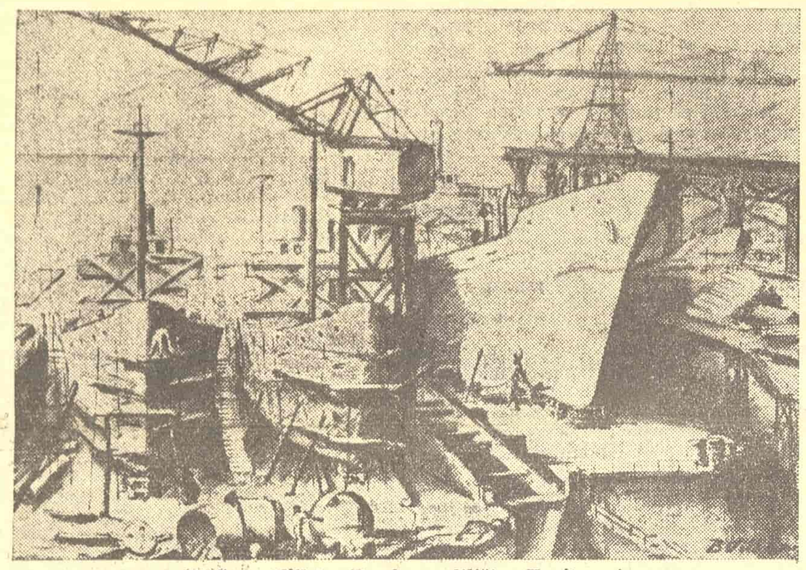

Božena Vilhar: Brodo gradilište »Treći maj«

Racinov muzej

Nedavno je u pesnikovoj rodnoj kući u Titovom Velesu, gde je Racin živeo teškim životom lončarskog radnika, otvoren muzej. Sama kuća, trošna i starinska, kakvih ima dosta u ovom makedonskom gradu, pretstavlja vrlo zanimljiv podatak o životu i radu prvog savremenog makedonskog pesnika, koji se uzdigao od fizičkog radnika, bez većeg obrazovanja, do pesnika koji je snažno opevao patnje i borbu svoga naroda, i čoveka sa vrlo širokim kulturnim interesima.

U muzeju koji je zasada vrlo skroman, u Racinovoj radnoj sobi, smešten je jedan deo njegove lične biblioteke, zatim časopisi i listovi u kojima je sarađivao i časopisi i listovi u kojima su posle oslobođenja objavljeni materijali o pesnikovom književnom radu i životu — prvi prilozi za proučavanje njegove bogate i intenzivne ličnosti. U drugom delu, pored lične prepiske, sakupljena su pisma koja je Racin dobijao od naprednih književnika iz Beograda i Zagreba, urednika časopisa i izdavačkih preduzeća, sa kojima je Racin održavao vezu. Iz ove prepiske saznaju se još neke pojedinosti o neobjavljenom romanu »Afion«, čiji je rukopis uništila policija prilikom jednog od mnogobrojnih pretresa u pesnikovom stanu. Ovde još treba pomenuti tekstove letaka, koje je Racin pisao kao partiski radnik za vreme narodnooslobodilačke borbe, jer otkrivaju njegov odlučan stav po pitanju borbe makedonskog naroda u vreme kada su u partiskoj organizaciji Makedonije gospodarili šarlovski likvidatori.

Racinov muzej iako skroman po obimu, već sada daje mogućnosti za proučavanje ne samo pesnikovog rada i života, već i razvoja nove makedonske književnosti, čiji je Racin začetnik i afirmator. Makedonski naučni radnici koji pokazuju veliki interes za Racinovo književno nasleđe, imaju pred sobom zadatak da obogate muzej još i onim materijalima koji nesumnjivo postoje i koje treba pronaći i sakupiti .

Kosta Racin

IZLOŽBA SLIKA STEVE TODOROVIĆA

Steva Todorović: Autoportret

Slikarstvo Steve Todorovića na izložbi u Umetničkom muzeju zastupljeno je samo malim delom, jer njegovo slikarstvo, u kome se samo broj portreta penje do pet stotina, nije moglo biti u celini zastupljeno. Ono je ovde prikaz srpskoga društva druge polovine XIX veka. Rođen 1832 godine u Novom Sadu, po završenoj srednjoj školi 1849 godine upisao se u bečku Akademiju, a po završenoj Akademiji 1856 godine dolazi u Beograd i tu ubrzo postaje u »višim« krugovima rado viđena i cenjena ličnost: Steva Todorović je za kratko vreme svoga boravka u Beogradu dobio onu slikarsku funkciju koju je nekoliko decenija pre njega imao Uroš Knežević — on je postao slikar građanskog društva.

Ono što je na izložbi izloženo samo je mali deo ogromnog broja crteža, koje je on tokom godina uspeo da napravi. No i ovako se dobija potpuna pretstava o njegovom načinu crtanja. Organizatori izložbe su uspeli da Stevu Todorovića prikažu u raznim fazama njegovog razvoja: izloženo je nekoliko njegovih studija iz đačkih dana, pa preko crteža i skica najrazličitijih objekata (među kojima i par crteža iz rata 1877 godine, slučajno očuvanih) do studija za kompoziciju. Među najinteresantnije i, svakako, najlepše ovde izložene spadaju »Moja zaručnica« (verovatno studija za reprezentativni portret), pomenute skice sa bojišta iz rata 1877 godine i studije za kompoziciju »Strahinić Ban i silni Vlah Alija«.

Ni mnoge slike Steve Todorovića nisu bile bolje sudbine od njegovih crteža: u ratovima je stradao veliki broj figuralnih kompozicija. No one očuvane i ovde izložene veoma ga dobro reprezentuju: — pre svega kompozicija »Prva gimnastička škola« (slika Steve Todorovića sa njegovim učenicima iz Gimnastičke škole), koja, iako malog formata (jedva nekih tridesetak santimetara u kvadrat), po svojim kvalitetima nadmaša mnoge njegove kompozicije velikog formata. To je jedan od prvih grupnih portreta u srpskom slikarstvu realistički rađeno, ali je još značajniji predeo koji se pruža iza ove grupe ljudi: to je jedan od prvih pejzaža određenog predela u srpskom slikarstvu. Po tome, po pejzažu »Manastir Manasija« (vrlo toplih tonova, neobičnih za tadanje bečko slikarstvo), on se ubraja u prve srpske pejzažiste koji daju sliku potpuno određenog predela. Njegove istoriske kompozicije, iako po celokupnoj koncepciji potsećaju na scenu našeg tada tek u razvoju pozorišta, značajne su kao podatak o shvatanju istoriske kompozicije u drugoj polovini XIX veka kod nas: još uvek pod jakim uticajem revolucionarnog romantizma iz sredine XIX veka. koji je nalazio povoljno tlo za svoje održavanje u našim krajevima u kojima su se još vodile borbe za oslobođenje od Turaka, one su, u odnosu na evropsku umetnost bile anahronizam (u Francuskoj poslednjih decenija XIX veka impresionisti su bili već potpuno primljeni, da bi prvih decenija XX veka ustupili mesto ekspresionistima). Ali su te kompozicije) u našim krajevima bile stari potstrekač na borbu za konačno oslobođenje. Od istoriskih kompozicija su izložene »Hajduk Veljko na topu« i »Postriženje sv. Save.

Najveći broj izloženih radova su portreti — porodični, reprezentativni — na kojima je Steva Todorović napravio sliku Srbije iz druge polovine XIX i prve četvrtine XX veka. Tu je kod jednog slikara — ne tako česta pojava — ostao lik cele jedne klase na vlasti. Svi ovi portreti su neujednačeni u kvalitetu ali nikada slabi.

I pored svega ovoga što je izloženo, potpuna pretstava o slikarstvu Steve Todorovića ostaje, bez njegovih dvadesetak ikonostasa i ostalih slika religiozne sadržine, nepotpuna, jer je to ono slikarstvo zbog koga je on vodio onako žučnu polemiku sa Đorđem Krstićem, u kojoj su jedan drugome dokazivali da je samo jedan od njih pravi nastavljač tradicije našeg srednjevekovnog crkvenog slikarstva. Nijedan ni drugi to nisu bili, ali tada to nisu mogli da vide.

Ova izložba, kao i sve ostale izložbe Umetničkog muzeja, još je jedan korak dalje u prikazivanju javnosti, u prvom redu mlađim generacijama, slikarskih dela naših umetnika iz dalje i bliže prošlosti.

Mile KUJUNDŽIĆ

Branko Ćopić: ŠEST VUKOVA I JEDAN REP

U pripoveci **Posljednja odbrana** (iz zbirke **Surova škola)** Branko Ćopić opisuje život seoske dece u Bosni za vreme Narodnooslobodilačke borbe. Deca se školuju i pod najtežim okolnostima. Kad su neprijateljski bombarderi porušili školsku zgradu, učitelj s đacima odlazi u šumu i tamo nastavlja rad. Tada se često događalo — dok učitelj nešto objašnjava — da u okolini odjekuje cika pušaka, grmljavina topova i brujanje aviona. Ovi borbeni odjeci naročito su privlačili pažnju šestorice četvoroškolaca — »vukova«, koji su se često igrali stare dečje igre, »Omani, vujo, repom«, omiljene u selu pod gorom gde se često pojavljuju »vuci i hajduci« i »mrki osvetnici«. U igri su glavna lica »vukovi« i »rep«: šestorica najjačih četvoroškolaca bili su »vukovi«, a večiti »rep« bio je prvoškolac — »Buva«... Ali kada su borbeni odjeci učestali, mlađi »vukovi« su zaboravili i školu i igru, pa su otišli u borbu. Pripovetka se svršava majčinim i učiteljevim pismom »vuku« Duti. Oni mu poručuju da na svakom mestu bude dika i ponos svojoj majci i svom učitelju.

Ćopić je temu ove pripovetke proširio na borbu i obnovu i napisao »partizansku bajku« u stihovima — **Šest vukova i jedan rep.**

Idejno-tematska osnova ovog dela, ma da nije potpuno nova, uvek će ostati aktuelna, sveža i vaspitna. Forma je usklađena sa sadržinom: stihovano pričanje teče glatko i prirodno, prostosrdačno i zanimljivo, s ozbiljnim i šaljivim raspoloženjem, s izvesnim anegdotskim epizodama i poukama — taman kako odgovara dečjoj psihi. Ćopić je ovde pokazao najveću veštinu u spajanju bajke i stvarnosti, u ostvarivanju želja iz bajki u našoj savremenoj stvarnosti, u isticanju značaja bajki za formiranje dečjeg karaktera, za preobražavanje dece u junake i u ljude novog kova. Vezujući prošlost za savremenost, on vrlo vešto pokazuje korene iz kojih se razvijaju mladice, stare grobove iz kojih se rađaju novi životi pod novim uslovima.

Za Ćopića je bosansko planinsko selo glavni izvor motiva i nadahnuća. On tamo nalazi mahom dobru decu, dobre ljude i žene, i sve ih dobro poznaje i voli; ali na negativnim tipovima ređe se zadržava, ili brže preko njih prelazi. Njegov iskreni patriotizam i humanost izbijaju skoro iz svakog stiha; ali ga nostalgično osećanje katkad i sputava da se vine i van »Bosne-ponosne«. Njegovo ponavljanje u tematici posledica je preterane težnje da što pre zadovolji što više svojih čitalaca i da što svestranije obuhvati našu savremenu tematiku...

Mogu se učiniti i neke manje zamerke: »Duboki rudnik Minesote« došao je zbog »ote«. Ovde izgleda prigodnije ime Stjepo nego Pepo. Ma da je pesnikov jezik čist i svež, stil metaforičan i personificiran, ipak se zapaža i poneka za decu nepodesna reč i izraz — kanonada, rang, cigli, odžak, muk, vrbik i dr.; ima i čudnih stilskih obrta: »učimo kako uhvatiš munju dignutim prstom gromobrana« »hambari ptice krstokljune«... Radi bolje kompozicije »Zmaja iz priče« trebalo je staviti iza »Čarobne svjetiljke«, a iz »Kraja« bismo stihove koji se odnose na Pepa dodali »Junaku jačem od smrti«...

Evo dve-tri i o ilustracijama: »momče s čizmama od sedam milja« malo liči na momče iz bajke; nad grobom »junaka jačeg od smrti« ne šumori lipa i ne vidi se humka — kao što pesnik peva; bosansku narodnu nošnju trebalo je izraziti i realnije pretstaviti...

Međutim, sve su to samo greščice prema stvarnoj vrednosti ove »partizanske bajke«, ove divne i dragocene knjige za decu.

Sava RISTANOVIĆ

BIBLIOGRAFIJA

Carls Dikens: MALA DORIT. Preveo Stanislav Vinaver. Izdanje »Novinskog i izdavačkog preduzeća Saveza udruženja novinara FNRJ«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 624, cena?

Fridrih Engels, Pol Lafarg, Vilhelm Libkneht, Fridrih Lesner, F. A. Zorge, Đeni Marks, Elinor Marks: KARL MARKS. Izdanje »Kulture«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 151, cena 17 din.

V. I. Lenjin: ZEMLJOPOSED U EVROPSKOJ RUSIJI. Preveo Z. Tkalec. Izdanje »Kulture«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 30, cena 3 din.

ISTORISKI ARHIV. Izdaje Istorisko odelenje Centralnog komiteta komunističke partije Jugoslavije, Beograd 1950, ćirilicom, str. 346, cena 70 din.

Zora Petrović: Crtež

Beleške

U NOVOM SADU OTVORENA JE IZLOŽBA O NAPREDNIM POKRETIMA VOJVODINE

U Vojvođanskom muzeju (Novi Sad) otvorena je izložba istoriskih dokumenata, koji prikazuju doba u razvitku naprednih pokreta Vojvodine. Među ostalim dokumentima nalazi se pismo I. Turgenjeva upućeno Iliji Vučetiću, prevodiocu Turgenjeva. Izloženi su i prvi prevodi na srpskom jeziku pojedinih delova Marksovog »Kapitala«. Izložena su pisma prvih srpskih socijalista Svetozara Markovića i Vase Pelagića. Na ovoj izložbi prikazan je razvoj štampe u Vojvodini za vreme Narodnooslobodilačke borbe. Izloženi su takođe rukopisi, knjige i slike vojvođanskih pisaca koji su streljani od fašističkih zločinaca u vreme Narodne revolucije.

IZLOŽBE SLIKARSKIH RADOVA STEVE TODOROVIĆA — Povodom 25 godišnjice smrti slikara Steve Todorovića u Umetničkom muzeju u Beogradu otvorena je izložba njegovih slika. Među radovima nalaze se i portreti Đure Daničića, Milorada Šapčanina i Matije Bana.

GALERIJA UMETNOSTI U ZADRU — U Medulićevoj ulici u Zadru otvorena je Galerija umjetnosti u kojoj je izloženo 80 značajnih umjetničkih radova.

SPOMENIK VLADIMIRU NAZORU NA PLITVIČKIM JEZERIMA — Srpsko kulturno-prosvetno društvo »Prosvjeta« otkrila je na Plitvičkim Jezerima 27 jula, na dan ustanka naroda Hrvatske, spomenik velikom hrvatskom pesniku i borcu za bratstvo hrvatskog i srpskog naroda — Vladimiru Nazoru. Spomenik se nalazi pored jezera Labudovca gde se 1943 godine prvi put sastalo Zemaljsko veće narodnog oslobođenja Hrvatske. Bistu Vladimira Nazora izradio je vajar Vanja Radauš.

ODLIKOVANJE NAUČNIH RADNIKA — Na predlog Pretsedništva Vlade FNRJ, Prezidijum narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije rešio je da za naročite zasluge učinjene našim narodima na kulturnom-naučnom polju odlikuju Ordenom rada prvog reda: Dr. Stevana Jakovljevića, inž. Bogića Kneževića i dr. Ksenofona Šahovića.

KNJIŽEVNE VEČERI U ČAST 27 JULA U SARAJEVU — Savez kulturno prosvjetnih društava I reona u Sarajevu priredio je tri književne večeri u radničkim kvartovima, u čast Dana ustanka Bosne i Hercegovine. Čitani su prozni radovi Rodoljuba Čolakovića, Vladimira Dedijera, Mehmeda Selimovića i Branka Ćopića.

U GRUŽANSKOM SREZU VRŠE SE VELIKA ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA — Između sela Dobrače i Ramaće u gružanskom selu otpočela su velika arheološka istraživanja kojima rukovodi Arheloški institut Srpske akademije nauka. Sada se vrše ispitivanja dvadeset nadgrobnih mogila iz drevne prošlosti.

IZDAVAČKA DELATNOST U PRVOJ POLOVINI OVE GODINE — U toku prve polovine ove godine u našoj zemlji izdato je 1.926 knjiga i brošura.

IZDAVAČKA DELATNOST U MAKEDONIJI — Navršilo se pet godina rada prvog i najvećeg makedonskog izdavačkog preduzeća Državnog knigoizdatelstva Makedonije, koje je od svog osnivanja do danas štampalo 230 izdanja u preko dva miliona primeraka. Makedonija danas ima ukupno pet izdavačkih preduzeća, koja su za pet posleratnih godina izdala 546 knjiga u četiri i po miliona primeraka. Knjige se štampaju na makedonskom, turskom i šiptarskom jeziku.

PEDAGOŠKI INSTITUT U VIROVITICI — Pedagoški radnici u Virovitici rešili su da osnuju svoj pedagoški institut, koji će im pomoći da podignu svoje stručno znanje. Kabinet će raspolagati raznom literaturom iz oblasti pedagogije.

KONCERT MLADIH KOMPOZITORA U SPLITU — U Narodnom kazalitu u Splitu održano je prvo koncertno veče mladih operskih kompozitora. Na koncertu su zapažena dela R. Radića, P. P. Bergama, P. Kuzmanića, Ž. Rapaniča i Ž. Nožice. Kompozicije su izvodili članovi Muzičke škole iz Splita i član splitske opere Lj. Šegvić, a orkestrom je dirigovao Vid Kuzmanić.

DRUŠTVO »IVAN GORAN KOVAČIĆ« GOSTUJE U JUGOSLOVENSKOJ ZONI STT — Već nekoliko dana u Jugoslovenskoj zoni Slobodne Teritorije Trsta gostuje hor i folklorna grupa zagrebačkog kulturno-umetničkog društva »Ivan Goran Kovačić«. Članovi grupe dače nekoliko koncerata u seljačkim radnim zadrugama i tvornicama u Bujama, Kopru i Porto Rožu.

ZAGREBAČKO DRAMSKO KAZALIŠTE DOBIĆE NOVE GLUMCE — U idućoj sezoni zagrebačko Dramsko kazalište dobiće 14 profesionalnih glumaca iz raznih kazališta Hrvatske i iz Pozorišne akademije Beograda.

RADNIČKO POZORIŠTE U SARAJEVU — Od marta meseca ove godine na Radničkoj pozornici u Sarajevu izvedeno je devet pretstava. Izvođena su pozorišna dela Jovana Sterije-Popovića, Nušića, Čehova i drugih.

KRAGUJEVAČKO NARODNO POZORIŠTE — U prošloj godini kragujevačko Narodno pozorište izvelo je sto osamdeset i devet pretstava.

GOSTOVANJE NARODNOG POZORIŠTA IZ ZRENJANINA — Narodno pozorište »Toša Jovanović« iz Zrenjanina nalazi se na dvadesetodnevnom gostovanju u banji Melencima. Pored toga članovi ovog pozorišta dali su veći broj pretstava u Dragutinovu Elemiru, a obići će i nekoliko mesta u severnom Banatu.

»ZVEZDA« FILM SNIMA UMETNIČKI FILM »DEČAK MITA« — Književnik Oskar Davičo napisao je scenario po kome se snima umetnički film »Dečak Mita«. Film prikazuje razvitak mladog radnika Mite koji se razvija u svesnog borca za prava radničke klase. Režiser filma je Radoš Novaković, a glavne uloge tumače Rastislav Jović, Marija Stojković, Gordana Kovačević i Dragutin Felba. Film se snima u Filmskom gradu na Košutnjaku.

FILM PO POZORIŠNOM KOMADU B. NUŠIĆA — Prema pozorišnom komadu Branislava Nušića »Muva«, režiser Brana Čelović napisao je scenario za kratkometražni film. Glavne uloge tumače mladi glumci Ljubomir Didić, Branka Veselinović i Slobodan Stojanović. Režija je poverena piscu scenarija Brani Čeloviću. Proizvodnja »Avala-film«.

»HOJA LERO« — NOVI UMETNIČKI FILM — Po motivima iz »Dubravke« od dubrovačkog pesnika Gundulića, Vjekoslav Afrić napisao je scenario za film »Hoja Lero«. Sada se vrše poslednje pripreme za početak snimanja. Film će režirati Vjekoslav Afrić. Proizvodnja »Zvezda-Film« Beograd.

DOKUMENTARNI FILM »TIKVEŠ« — »Avala« film snima dokumentarni film »Tikveš« koji će prikazati život i rad na Državnom poljoprivrednom dobru Belje. Scenario je napisao Ivan Draškoci koji i režira film.

Dovršeno delo

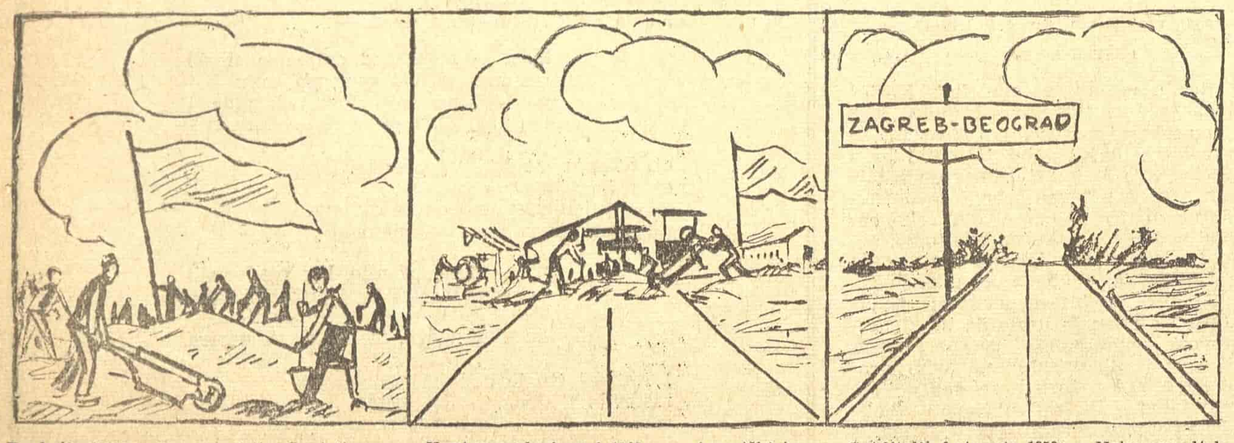

Reakcija 1948: — Evo, gledajte, Sovjeti grade magistralu kroz Jugoslaviju za napad na zapad!

Kontrarevolucionari 1949: — Američki imperijalisti izgrađuju autostradu Trst—Beograd, za napad na Sovjetski Savez.

Graditelji Autoputa 1950: — Neka ovo delo naših ruku koristi našem narodu, neka ojača naše bratstvo i moć naše socijalističke domovine!

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović, Petar Šegedin, Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-903305
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.